

НОВЫ ЧАС

novychas.by

АГУЛЬНАПАЛІТЫЧНАЯ ШТОТЫДНЁВАЯ ГАЗЕТА

• КУЛЬТУРА • ГРАМАДСТВА • ЭКАНОМІКА
• ЛЮДЗІ • ПАДЗЕІ • ФАКТЫ

ISSN 2218-2144

9 772218 214005

2 0049

З Калядамі і Новым годам!

Шаноўныя чытачы! Вы трымаеце ў руках апошні нумар газеты ў 2020 годзе. Цяжкі і надзвычай цікавы для нашай краіны год падыходзіць да канца.

За гэты год мы шмат перажылі, шмат зразумелі. У некаторых з нас распушчыліся вочы, каб убачыць, што так жыць больш нельга. Магчыма, хтосьці з вас скажа, што гэта быў найгоршы год. А хтосьці — што найлепшы. Усё залежыць да таго, якія ўрокі даў вам 2020-ы, пра што прымусіў задумацца, кім стаць, які выбар зрабіць. Гэты год кожнаму з нас паказаў, кім мы ёсць. І якім шляхам ісці далей.

Жыццё працягваецца, і таму давайце дзякаваць за кожны новы дзень. Бо з кожным днём мы бліжэй да нашай мары — вольнай, незалежнай дэмакратычнай Беларусі. Краіны, дзе кожны чалавек будзе каштоўнасцю, дзе годнасць, сумленне, салідарнасць, шчырасць будуць паважацца і цаніцца.

Таму моцнага здароўя нам усім! Каб мы абавязкова дажылі да гэтых часоў. Усім палітвязням — хутчэй аказацца на волі, усім вымушаным уцекачам — хутчэй вярнуцца дадому. Шчасця і душэўнага спакою ўсім-усім!

Аксана Колб, галоўны рэдактар НЧ

Усё толькі пачынаецца!

Ёсць такое выслоўе-праклён, які зазвычай прыпісваюць кітайцам: «Каб ты жыў у цікавыя часы!» Насамрэч, гэты «праклён» выдумаў брытанскі дыпламат Х'ю Нэтчбул-Х'юджэс, які быў паслом Вялікабрытаніі ў Кітаі з 1936 па 1937 гады.

Тым не менш, мы сапраўды жывём у цікавы час, у час пераменаў. Наступны, 2021-ы, нягледзячы на тое, што па кітайскім календары гэта год Быка, які перамены не вельмі любіць, для нас будзе такім жа годам перамен, як і 2020-ты.

Працяг на стар. 2 »

Барацьба толькі пачалася.

Сяргей ПУЛЬША

Напрыканцы года прынята падводзіць вынікі і будаваць планы. 2020 год яшчэ будучы аналізаваць дзясяткі палітолагаў, магчыма, ён стане тэмай для шматлікіх дысертацый, мы ж пакуль так глыбока не капаем. Больш за 140 дзён пратэстаў — гэта феноменальна. Такого ў найноўшай гісторыі Беларусі не было. І безумоўна, гэта адабецца на будучыні нашай краіны.

Без надзеі на лепшае

Пачатак года быў не вельмі звычайны. Найперш, у ім працавала рэпрэсіўная машына. Можна, нехта здзівіцца, але яна працавала заўсёды. У першым у гэтым годзе нумары «Новага Часу» мы пісалі пра больш як 50 судоў за акцыі ў абарону незалежнасці Беларусі — супраць «паглыбленай інтэграцыі». Памятаеце пра такія? Яны збіралі ў лепшым выпадку тры-пяць тысяч чалавек — і гэта нам падавалася феноменальным поспехам апазіцыі. Судзілі тыя ж судзі, што і цяпер, Севярынец ужо тады быў асуджаны тры разы запар па 15 сутак.

Тады ж «тытульная апазіцыя» рыхтавалася ад прэзідэнцкіх выбараў. Было заяўлена пра правядзенне шырокіх праймерыз для вызначэння адзінага дэмакратычнага кандыдата ў прэзідэнты. Патэнцыйныя кандыдаты пачалі сустракацца з выбаршчыкамі ў рэгіёнах. Але праймерыз, як гэта звычайна было з «аб'яднаннем апазіцыі», загразілі ў скандалах. Напачатку Ганна Канапацкая пакрыўдзілася, што яе «не ўзялі ў каманду», і нават заяўляла намер скардзіцца на ініцыятару ў пракуратуру. Потым улада скрэатывіла — і пачала накіроўваць на апазіцыйныя сустрэчы з выбаршчыкамі сваіх ідэолагаў, якія галасавалі, на думку некаторых, «не за таго» прэтэндэнта.

Сітуацыя атрымалася вельмі цікавай: з аднаго боку, з'яўленне на сустрэчах прадстаўнікоў выканкамаў сведчыла пра мажлівы выхад апазіцыі з так званага «апазіцыйнага гета». З іншага — некаторыя ўдзельнікі праймерыз заявілі, што такім чынам «фальсіфікуюцца» вынікі галасавання выбаршчыкаў, ужо самастойна замыкаючыся ў гэтым «апазіцыйным гета», надаючы ўмоўнае «права голасу» выключна носьбітам дэмакратычных каштоўнасцяў.

А потым прыйшоў каронавірус. Праз яго праймерыз і сканалі, бо прэтэндэнты ў прэзідэнты перасталі ездзіць па краіне і сустракацца з народам, каб не ствараць «ачагі заражэння». А некаторыя гарачыя галовы (з дэмакратычнага лагера,

між іншым!) нават заклікалі перанесці правядзенне прэзідэнцкіх выбараў да заканчэння эпідэміі.

Думаецца, цяпер Лукашэнка кусае локці, што не скарыстаўся гэтай парадай і не падоўжыў свае паўнамоцтвы «па патрабаванні нават апазіцыі».

Традыцыйныя масавыя акцыі ў Дзень Волі, 25 сакавіка, былі адменены праз «карану». Таксама быў адменены і «Чарнобыльскі шлях».

Што ў той сітуацыі цяпер бачыцца адметным — гэта стварэнне інтэрнэт-платформы па абранні «адзінага кандыдата ад дэмакратычных сілаў» шляхам анлайн-галасавання. Гэткі правобраз платформы «Голас» і шматлікіх цяпер інтэрнэт-ініцыятыў.

І тым не менш, падавалася (яшчэ ўвесну гэтага года!), што нас чакаюць самыя звычайныя «сумныя і прадказальныя» выбары з самымі звычайнымі кандыдатамі: парачкай «дэмакратычных», парачкай «спойлераў» ды Лукашэнкам, які ўсіх традыцыйна пераможа.

Стрэлы ў нагу

Зразумела, на грамадства аказала моцнае ўздзеянне эпідэмія COVID-19. Дакладней, не сама хвароба, а стаўленне да яе з боку ўлады ў цэлым і Лукашэнкі асабіста. Такага цыннічнага стаўлення да жыцця людзей мы проста не бачылі.

Спачатку ўлада ўвогуле адмаўляла эпідэмію. Лукашэнка казаў пра «каронапсіхоз», згадаў свінні і птушыны грип, абяцаў расказаць, «каму гэта выгядна» (дарэчы, так і не расказаў), і «не бачыў» вірусаў у лядовым палацы. А пра памерлых, што псавалі яго ўпэўненасць, выказаўся надзвычай абразліва — маўляў, самі вінаваты, няма чаго было імунітэт сабе падрываць.

Нягледзячы на ўсе папярэджанні эпідэміі — той жа згаданы Лукашэнкам птушыны грип, — высветлілася, што дзяржава, дзе «самая лепшая ў свеце» медыцына, нават мінімальна не гатовая да ўспышак захворванняў. У аптэках імгненна зніклі некаторыя лекі, аднаразовыя маскі, ды і не толькі яны. Марля, вата, бінты — усё, з чаго можна было зрабіць сродкі індывідуальнай абароны (СІА), карысталася шалёным попытам. У той жа час лёгкае прамысловасць Беларусі не здолела тэрмінова перабудавацца і не наладзіла своечасовую вытворчасць тых

жа масак. Тут і выявілася хіба планавай эканомікі: якія маскі, калі ў плане — пашыў нікому не патрэбных касцюмаў? У выніку ўсіх уразілі павязкі «Світанку», зробленыя, падавалася, наўпрост з майткоў.

Затое грамадства адрэагавала належным чынам. Маскамі народ забяспечвалі прыватныя прадпрыемствы, а, напрыклад, швачная вытворчасць крамы symbal.by была наўпрост перабудаваная на іх выпуск. Створаная ініцыятыва BY_COVID пачала збор ахвяраванняў для дапамогі шпітэлям ды паліклінікам і дабрачынныя пастаўкі апаратуры ды СІА дактарам. Але паколькі на самым вышэйшым узроўні «віруса не было», то дзікуства ўлады выявілася і ў забароне прымаць такую дапамогу.

Апамятаеце скандал, калі медыкам «хуткай дапамогі» было забаронена атрымліваць бясплатныя абеды ад McDonalds: маўляў, гэта «хабар»?

Беларусь не ўяля каранцінныя захады, краіна не закрыла межы — і ў выніку ўсё роўна аказалася ізаляванай, бо межы закрылі абсалютна ўсе краіны вакол нас. Дзяржава не змагла арганізаваць дыстанцыйнае навучанне школьнікаў — і за

распрацоўку сістэм анлайн-адукацыі ўзяліся непасрэдна педагогі.

Лукашэнка ж усё не «заўважаў» вірусаў, вынікам чаго быў праведзены ў дакор, найперш, Расіі, парад 9 траўня. Лукашэнка спадзяваўся паказаць сябе круцейшым і больш «ненахіляемым» за Пуціна. А прадэманстраваў толькі ўласнае глупства ды адсутнасць адекватнай рэакцыі на небяспеку.

Карацей, тады стала зусім зразумела, што Беларусь — гэта не «дзяржава для народа». Дзяржава проста кінула народ у крызіснай сітуацыі, нават мінімальна не выканаўшы тое, для чаго яна ўвогуле існуе, — забеспячэнне жыцця і здароўя грамадзян. Грамадзяне і пандэмія, па вялікім рахунку, засталіся сам-насам. Краіна і яе жыхары прайшлі «першую хвалю» каронавіруса не дзякуючы дапамозе дзяржавы, а, хутчэй, насуперак ёй.

Затое — здабылі проста каласальны досвед салідарнасці. Такой падтрымкі медыкаў, адзін аднаго, ахвяраванняў, да гэтага часу ў Беларусі не было.

Безумоўна, гэта не магло не адбіцца на настройх у грамадстве.

Выбары, выбары...

Пасля абвешчання прэзідэнцкіх выбараў на іх высунуліся аж 55 прэтэндэнтаў. Зарэгістраваны былі 15. Але нават рэгістрацыі папярэднічаў суворы «адсеў». Найперш, ЦВК не зарэгістраваў больш за 30 так званых «прэтэндэнтаў пратэсту». Гэта была ініцыятыва Мікалая Статкевіча, які вылучаў кандыдатаў у прэзідэнты, каб яны маглі легальна праводзіць сустрэчы з людзьмі.

Блогеру Сяргею Ціханоўскаму, які, падаецца, таксама рэ-

гістраваўся, каб мець магчымасць легальна сустракацца з народам, стварылі сітуацыю, у якой ён не мог падаць дакументы на рэгістрацыю ініцыятыўнай групы. Яго некалькі разоў каралі адміністрацыйным арыштам, і на момант падачы дакументаў ён знаходзіўся за кратамі. Тут мы ўпершыню пачулі пра Святлану Ціханоўскую, якая зарэгістравалася прэтэндэнткай на высокую дзяржаўную пасаду замест мужа.

Звыкла былі зарэгістраваныя «раз'яднаныя дэмакраты» з няўдалага праймерыз — Юрась Губарэвіч, Вольга Кавалькова, Мікалай Казлоў — і набліжаныя да гэтага лагера Андрэй Дзмітрыеў ды Ганна Канапацкая. Былі і людзі, якія ішлі на выбары дзеля атрымання папулярнасці ды вырашэння сваіх мэтаў — такія, як лідар паган-метал гурта Zіnісх Алесь Таболіч, прадпрымальніца Наталля Кісель, фермер Юрый Ганцэвіч. Прайшлі ў выбары «цёмныя коні» Бабарыка і Цапкала. Прычым, Бабарыка зрабіў сенсацыю — ён падаў найбольшую ў гісторыі Беларусі ініцыятыўную групу па сваім вылучэнні ў 8904 чалавек. І ён першым даўмеўся збіраць ініцыятыўную групу праз Google-форму.

Найбуйнейшыя інтэрнэт-парталы Беларусі ўключылі галасаванне з пытаннем: «За каго б вы прагаласавалі на выбарах?» — і ў краіне раптам узнік мем «Саша 3%». Менавіта столькі працэнтаў галасоў Лукашэнка набіраў сярод інтэрнэт-карыстальнікаў. Улада забараніла гэтыя апытанні, тады з'явіліся іншыя варыянты, кшталту: «За што б вы прагаласавалі: дранікі, Worldof Tanks, трактар (памятаючы пра тое, што Лукашэнка прапаноўваў лячыць каронавірус трактарам)?». «Трактар» усё роўна набіраў 3%.

Пікетны па зборы подпісаў за вылучэнне кандыдатаў у прэзідэнты выбухнулі незвычайнай актыўнасцю грамадзян. Беларусы выстройваліся ў велічэзныя — па некалькі тысячаў чалавек — чэргі, каб падпісацца за альтэрнатыву прэтэндэнтаў, а сустрэчы з імі ператвараліся ў сапраўдныя мітынгі.

Але і тады эксперты яшчэ працягвалі казаць: большасць прэтэндэнтаў «адсеецца», бо яны не маюць структура, што сабралі б 100 тысячаў подпісаў. Маўляў, на гэта здольныя толькі палітычныя партыі, ды і тое

Але — мы здолеем

не паасобку, а ў кааліцыі. А відовішчныя чэргі, каб паставіць подпіс за «альтэрнатыўнага», — яшчэ не аргумент. Бо чэргі да «альтэрнатыўных» выстройваліся і ў 2010 годзе, і ў 2015-м...

Тым не менш, гэтыя чэргі здолелі прарваць тую самую «спіраль маўчання» пра якую даўно казалі сацыёлагі. Менавіта тады беларусы пабачылі, што іх, незадаволеных 26-гадовым кіраваннем аднаго чалавека, багата. Іх шмат. І, можа быць, іх большасць. Адбыўся выбух у самаасэнсаванні, у масавай свядомасці.

Тады ж улада ўпершыню адчула, што нешта ідзе не так. Але адказваць ёй не было чым — толькі звыкла дзейнічала рэпрэсіўная машына. Цалкам легальныя пікеты па зборы подпісаў абвяшчаліся «несанкцыянаванымі мерапрыемствамі», Лукашэнка казаў пра «каруселі» на пікетах па зборы подпісаў, але свае пікеты не выстаўляў. І вось ужо Ярмошына напісала заяву ў Следчы камітэт, што Сяргей Ціханоўскі «скарыстаў збор подпісаў, накіраваўшы яго на змену ўлады». «Змена ўлады — гэта ж нармальна для выбараў?» — запыталіся ў яе журналісты. «Не, ненармальна. Выбары — гэта канстытуцыйны пераход улады, а не гвалтоўная змена», — сказала ў адказ Ярмошына.

Статкевіч, Севярынец і Ціханоўскі за цалкам дазволеныя пікеты трапілі за краты, прычым, па крымінальным артыкуле. Нібыта, яны рыхтавалі «масавыя беспарадкі». У Ціханоўскага следчыя з трэцяй спробы знайшлі за канапай 900 тысяч долараў — і беларусы сталі масава зазіраць за свае канапы.

Першы пікет па зборы подпісаў за Лукашэнку адбыўся толькі 5 чэрвеня. На той момант асноўныя прэтэндэнты ў прэзідэнты перасягнулі лічбу сабраных аўтографаў у 60 тысяч. 11 чэрвеня ў офіс «Белгазпрамбанка», якім кіраваў Бабарыка, прыйшлі людзі з Дэпартамента фінансавых расследаванняў, 18 чэрвеня Бабарыка быў затрыманы. Лукашэнка сказаў, што Бабарыку трэба дапусціць да выбараў, каб «усе пабачылі, хто ён такі». І ў той жа час следчыя арыштавалі карціны сусветна вядомых беларускіх мастакоў, якія выкупляў «Белгазпрамбанк», каб вярнуць іх на радзіму.

У гэты ж час пад арышты трапілі практычна ўсе рэгія-

нальныя каардынатары штабу Святланы Ціханоўскай — яна сама ездзіла па рэгіёнах і здавала ў тэрытарыяльныя камісіі подпісы ў сваю падтрымку. Ёй паступіла тэлефанаванне з невядомага нумару з прапановай зняцца з выбарчай кампаніі і подпісы не здаваць, інакш яе пасадзяць, а яе дзяцей адбярэць і адправяць у дзіцячы дом. «Перада мною стаіць выбар: дзеці або далейшая барацьба, думаю, мой выбар будзе відавочны. Прашу вас з разуменнем паставіцца да любога майго рашэння», — кажа Святлана.

Тут гісторыя Беларусі магла збочыць у іншым напрамку. Але... Святлане з падтрымкай патэлефанавала жонка канкурэнта па выбарчай гонцы — Вераніка Цапкала. Астатнія штабы таксама не засталіся ўбаку і выказалі сваю салідарнасць. І Ціханоўская засталася ў кампаніі.

ЦВК не зарэгістраваў Віктара Бабарыку. У Валерыя Цапкалы са здадзеных у камісіі 160 тысяч подпісаў прызнаныя сапраўднымі менш за палову — 75 тысяч, затое дзіўным чынам «дадаліся» подпісы ў Чэрачана і Канапацкай — каля 35 тысяч кожнаму. Улады па-ранейшаму не бачылі пагрозы ў настаўніцы англійскай мовы і «хатняй гаспадыні» — і зарэгістравалі Святлану Ціханоўскую кандыдатам у прэзідэнты.

А Мінск літаральна захлынаўся гудкамі аўтамабіляў, што сігналілі на ўсіх вуліцах, выказваючы пратэст нерэгістрацыі асноўных кандыдатаў.

Шчыра скажу: я не ведаю, хто да каго звярнуўся, як праходзілі перамовы і гэтак далей. Дый гэта і не важна цяпер. Важна тое, што аб'яднанне штабоў Бабарыкі, Цапкалы і Ціханоўскай было відавочным крокам, — асабліва пасля таго, як Святлану Ціханоўскую падтрымалі ў самы цяжкі момант яе кампаніі. І менавіта гэтую відавочнасць улада проста праспала, зашораная тым, што «тытульная апазіцыя» ў такой сітуацыі ніколі не аб'ядноўвалася. Мажліва, тут спрацавала інерцыя мыслення: кшталту, «аб'яднання не было, няма чаго і пачынаць». А выбарчы штаб Ціханоўскай разгромлены — і сама яна агітацыйную кампанію не выцягне.

Аднак не ўлічылі ані тое, што цяпер на палітычным полі гуляла не «тытульная апазіцыя», ані адсутнасць у Святланы Ціха-

ноўскай якіх-кольвек амбіцый, ані яе, Святланы, выключная дамаўляльнасць.

У выніку на сцэну выйшлі «тры грацыі» — Святлана Ціханоўская, Вераніка Цапкала, Марыя Калеснікава.

Пасля быў 60-тысячны мітынг гэтых неверагодных жанчын на Бангалор, «белыя бранзалеты», стварэнне платформы «Голас», «ды-джэі пераменаў» і іншае, іншае. Тое, што мы памятаем. Нахабныя, нават не фальсіфікацыі — проста напісанне лічбаў Лукашэнку. Гвалт сілавікоў. Стотысячныя мітынгі неверагодных беларусаў і проста мора бел-чырвона-белых сцягоў у беларускай сталіцы.

Ці ўяўлялі мы?

Хіба мог хто-небудзь напачатку гэтага года ўявіць, што на вуліцах Мінска будзе збірацца па сто тысяч чалавек з бел-чырвона-белымі сцягамі? Хто-небудзь з тых, хто цяпер кажа, нібы пратэсты «здзімаюцца», мог у сакавіку 2020-га хаця б дапусціць, што ў сваіх дварах, на раёнах будучы збірацца хаця б «маленькія», па іх цяперашнім разуменні, шэсці ў тысячу чалавек? Ці хаця б нават трыста?

Стотысячны мітынг падаваўся неверагоднай фантастыкай, а «лакальныя мітынгі» не ўзнікалі нават у самым аптымістычным уяўленні.

Падумаем пра адзін факт: калі «тытульная апазіцыя» апошнім разам ладзіла пікетаванне? Проста звычайны пікет з бел-чырвона-белымі сцягамі і колькасцю ў 10–15 удзельнікаў. У 2011-м, пасля выбараў–2010? У 2014-м, падчас Чэмпіянату свету па футболе? У 2015-м, таксама ў час выбараў? А цяпер, у час «садзьмутых пратэстаў» такія пікеты дзе-небудзь у раёнах узнікаюць штодзёна.

Хто ў красавіку-траўні 2020 года думаў, што бел-чырвона-белыя сцягі будуць масава вывешвацца ў вокнах дамоў, на дахах будынкаў, у скверах ды парках — у самых нечаканых месцах? У каго з тых жа «нышнікаў» у той час у акне ці на гаўбцы вісеў сцяг? Былі, канешне, энтузіясты, якія вывешвалі іх на сваіх прыватных падворках, як Славамір Адамовіч у сваёй сядзібе, але гэта — выключэнні. А цяпер...

Так, нешта не атрымалася. Напрыклад, арганізаваць сапраўдны масавы нацыянальны страйк. Але яшчэ ў красавіку гэтага года нават сама магчымасць страйку і спыненне працы нейкага прадпрыемства разглядаліся як рамантычнае трызненне, якое не мае нічога агульнага з рэальнасцю.

Ці ўяўлялі мы нават напачатку лета 2020-га, што пенсіянеры выйдучы на мітынг не за Лукашэнку, а супраць яго — пад нацыянальнымі сімваламі? А АМАП будзе ваяваць з бабулямі і дзядулямі? Паўгода (усяго паўгода!) таму гэта таксама падавалася неверагоднай справай.

Таму, перш чым казаць пра тое, што «ўсё праспала», — азірніцеся назад. Проста паглядзіце, які шлях мы прайшлі толькі за адзін гэты год.

Якімі вы будзеце

Пасля 2020-га беларусы ўжо не будуць ранейшымі. Кажуць, што ў гэтым годзе ў нас адбылося фарміраванне нацыі. Магчыма, сапраўды так. І мы можам паглядзець, якой стане гэта нацыя.

Беларусы і беларускі будучы надзвычай стойкімі. Яны загартаваліся ў пандэмію. Яны выжылі не дзякуючы, а насуперак дзяржаве. І можна здагадацца, чаму так атрымалася. Чаму нават тыя, хто падхапіў заразу ў «кавідных бараках» Акрэсціна, Жодзіна ды Баранавічаў, хварэюць, але не паміраюць.

Дактары даўно казалі, што сацыяльна актыўныя людзі, людзі, якім «няма калі хварэць», хварэюць радзей за так званых шараговых грамадзян, дэвізам якіх ёсць «мая хата з краю». Усе, хто выходзіць на мітынгі, хто вывешвае сцягі, хто стварае і развешвае ўлёткі, хто запісвае відэаролікі салідарнасці — усе гэтыя людзі маюць мацнейшы імунітэт. А значыць, нас чакае вельмі здаровая, стойкая і актыўная нацыя.

Беларусы і беларускі па-ранейшаму будуць цяроплівымі, але настойлівымі. Цяроплівымі не ў сэнсе таго, што яны стануць трываць несправядлівасць і гвалт, а ў сэнсе, што яны будучы ведаць: проста і хутка нічога не адбываецца. Для таго, каб дасягнуць мэты, трэба прыкласці намаганні і час. І, у залежнасці ад мэты, час і намаганні могуць быць розныя. Зрынанне рэжыму — гэта глабальная мэта, і 140 дзён пратэстаў — яшчэ не мяжа. Трэба «дзяўбсці, дзяўбсці, дзяўбсці», як казалі Марыя Калеснікава. І ўсе гэта разумеюць. Таму: цяроплівы і настойлівыя.

Беларусы і беларускі будучы салідарнымі і самаахвярнымі. Бо мы выходзім, ведаючы, чым нам гэта пагражае: суткі, нялюдскія ўмовы, штрафы, поўнае судовае сваволле. Але ўжо цяпер мы гатовыя заплаціць гэтую цану за тое, каб «людзмі звацца». І мы ведаем, што нас не пакінуць сам-насам з нашаю бядою. Што заўсёды знойдуцца тыя, хто падтрымае нас і нашых родных — не толькі маральна. Што нас багата, і што мы разам.

Беларусы і беларускі будучы нацыяй, якую немагчыма скарыць. Бо за 140 дзён нас не зламалі ані гумовыя друкі, ані гумовыя кулі, ані святлашумавыя гранаты, ані здэкі і катаванні. Мы будзем нязломнымі — і зло нас не пераможа.

Вельмі хацелася б, каб беларусы і беларускі былі ўпартымі і дасягнулі ўрэшце пастаўленай мэты. І я веру, што так і будзе.

А яшчэ б хацелася, каб мы ўсё памяталі. Каб не слухалі нышнікаў, каб азіраліся назад і ўзнёсла ўздыхалі: «Ну нішто сабе, якія мы фэйныя і неверагодныя!» І ў той жа час, каб словы «не забудзем, не даруем» не засталіся проста словамі. Зло павінна быць не толькі пераможанае, але і пакаранае.

Для гэтага нам трэба не спыняцца і яшчэ багата чаго зрабіць. Насамрэч, барацьба толькі пачалася. Але я веру — мы здолеем.

«Ведаю, што беларусы загадаюць на Новы год. І ўпэўнена, што здзейсніцца»

Дзіяна СЕРАДЗІЮК

Марыя трапіла на Акрэсціна ў ноч на 10 жніўня, калі там было самае пекла. Яе гісторыю мы ўжо распавядалі: дзяўчына была назіральніцай на выбарах, пазбегла затрымання на сваім участку, але трапіла пад «хапун» увечары ў цэнтры Мінска. Калі праз некалькі месяцаў я адшукала яе і прапанавала пераасэнсаваць тое, што з ёй адбылося, яна адказала: «Ох, так шмат часу прайшло. Але ўсё гэта дагэтуль са мной».

«Упершыню бачыла, як у людзей свяціліся вочы»

Марыі 28 гадоў. Па прафесіі яна — усходазнаўца, перакладчыца з кітайскай.

Запытваю ў Марыі, як яна трапіла ва ўсю гэтую гісторыю з выбарамі і чаму вырашыла стаць незалежнай назіральніцай падчас прэзідэнцкай кампаніі.

— Я два гады жыла ў Грузіі. Вярнулася ў сакавіку. Нашы выбары заўсёды лічыла фарсам, і калі б не з’яўленне Бабарыкі, доўга б ігнаравала ўсе падзеі. У Бабарыку я пабачыла сапраўднага лідара, здольнага прывесці Беларусь да таго стану, да якога мне хацелася. Палітыкай цікавілася і раней, прычым даволі глыбока. Але раней мне не хацелася быць часткай гэтых брудных гісторый з прадказальным канцом.

Цяпер сітуацыя была іншай. Пасля ваганняў (бо кавід, як я буду хадзіць па кватэрах) я ўсё ж запісалася ў ініцыятыўную групу Бабарыкі. Думала, хоць 15 подпісаў па сваіх сябрах зьбіру. У выніку — сабрала 100. Гэта вельмі натхняльна было, упершыню бачыла, як у людзей свяціліся вочы надзеяй. Шмат хто казаў, што будзе галасаваць першы раз за 20 гадоў. Людзі паверылі ў магчымасць нейкага цуда. А калі нават у цуд не паверылі, вырашылі, што зробіць хаця б тое, што ад іх залежыць. Так было і са мной. Я проста не магла сабе дазволіць гэтага не рабіць. Крыўдна, што ў выніку ўсе мае подпісы прызналі несапраўднымі.

Потым я намагалася трапіць у выбарчую камісію. Назбірала 15 подпісаў з пад’езда — менш чым за гадзіну. Не прайшла. Зноў крыўдна: палічылі мой досвед у выбарчым кандадэстаце недастатковым. Адкуль яны ведаюць? Я прайшла падрыхтоўку загадзя, праслухала курс па выбарчым праве. Вельмі падрабязна разабралася ва ўсіх пытаннях, атрымала характарыстыку з былога месца працы.

Майго кандыдата пасадзілі ў СІЗА і не зарэгістравалі 14 ліпеня. Пасля гэтага спектакля ў ЦВК у мяне, шчыра кажучы, пачалася мікраістэрыка. Было цяжка дыхаць і хацелася гучна

крычаць. Чаму? За што? Дзе ваш сорам? На якой падставе вы так упэўненыя, што пакарання не будзе?

Мой гнеў і крыўда не далі мне проста апусціць рукі. Тады падалася ў назіральнікі. Назіранне было болем. Большага хамства, дзёрзкасці, нахабнасці, ілжывасці я не бачыла ніколі. Анжаліка Анатольеўна Захарэўская, дырэктарка школы і старшыня майго ўчастка, павінна панесці адказнасць за свае дзеянні. Я ўжо падала на яе скаргу ў праект Ціханоўскай «Кніга рэгістрацыі злачынстваў». У працэсе назірання я падала ёй асабіста 3 скаргі, 1 скаргу ў тэрытарыяльную камісію і 2 скаргі ў пракуратуру. Усе іх адказы-адпіскі я захоўваю, прыйдзе наш час. Усе панясуць адказнасць.

Я шмат разоў сказала слова «крыўдна». Менавіта гэтае адчуванне не дазволіла мне сядзець дома ціхенька 9 жніўня ў 8 гадзін вечара. Мне плявалі ў твар без перапынку. Яны скралі мае подпісы, яны палічылі мой досвед недастатковым, яны пасадзілі ні за што майго кандыдата, яны выстаўлялі мяне як сабаку за тэрыторыю школы падчас назірання, яны не адказалі ні на адну маю скаргу, яны скралі МОЙ голас. Як я магла быць дома 9 жніўня? Далей гісторыю вы ведаеце.

«Я не гатовая да крымінальнай справы»

— Многія кажуць, што для іх жыццё падзялілася на «да» і «пасля» 9 жніўня. Ці ёсць у вас такое адчуванне?

— Для мяне пераломным стала ўсё ж не 9 жніўня. Маё затрыманне — лагічнае завяршэнне падзей, якія пачаліся для мяне ў траўні. Я думала, мяне затрымаюць раней. Цікава, што ў маёй галаве 9 жніўня чамусьці ўяўлялася ўмоўным канцом, да якога я гатовая дайсці. І дайшла, і была гатовая. А высветлілася, што канец яшчэ 0-го-го дзе. Нешта я да гэтага не падрыхтавалася. Столькі ўжо адбылося пасля 9-га, што хопіць на тры жыцці.

Раней, калі я чула ад некага ці чытала пра гэта ўсё дзікунства ў сістэме, я проста адмахвалася. Не хацела пра гэта думаць. А тут яно паўстала непасрэдна наўпрост перада мной. І мне давалося праз гэта ўсё прайсці. Я «крычала» з гэтых цудаў і прыблудаў кожны дзень па сто разоў. Але намеру дзейнічаць і працягваць гэта не збавіла.

Цяпер таксама гэты намер ёсць. Але шмат чаго змянілася. Падзеі мяне не зламалі, але надламалі, даводзіцца шмат пра што думаць. Пра бацькоў, пра бяспеку. 9 жніўня я была пад уладай эмоцый, цяпер за эмоцыі можна атрымаць 2,5 года калоніі (як Наталля Хершэ, якая сарвала з амапаўца балаклаву). Я люблю сваю краіну, але на такую ахвяру я не здольная. Цяпер, на адлегласці, у мяне атрымліваецца быць разам з пратэстам, нечым здольная дапамагчы. Мне вельмі цяжка ад таго, што я фізічна не са сваімі людзьмі. Але на адлегласці я

магу рабіць больш, чым сядзячы дома і кожную хвіліну баючыся вобшуку. У нашай краіне з прававым дэфолтам, калі прыйшлі з вобшукам і хочуць нешта знайсці — знойдуць.

Праз тры месяцы запрасілі на медычную экспертызу

— *Пасля вызвалення вамі больш не цікавіліся? Таксама вы збіраліся падаваць скаргі ва ўсе магчымыя інстанцыі, у тым ліку ў ААН. Атрымалася нешта з гэтага?*

— Я пасля выхаду адразу падала скаргу ў суд, каб перагледзець справу. Яе перагледзелі. Палічылі, што я ўсё роўна вінаватая, але 5-ці адсуджаных содняў дастаткова. Таму тыя астатнія 5 — скасавалі.

Акрамя гэтай скаргі я сама стварыла сабе яшчэ адну праблему — падала заяву ў Следчы камітэт. У падрабязнасцях апісала ўсе катаванні, прывяла сведак. Папрасіла правесці праверку наконт узбуджэння крымінальнай справы супраць супрацоўнікаў Акрэсціна. Яны не адказвалі мне на заяву амаль 3 месяцы. Выпадкова я дазналася, што маю справу аб’ядналі са справай яшчэ адной сукамерніцы. Выпадкова дазналася, што яны запыталі на мяне характарыстыку з мінулага месца працы. Але ніхто ні разу са мной ці з маім бацькам не звязваўся. Потым праз 3 месяцы прыйшоў ліст: «прыйдзіце на медычную экспертызу». Быў указаны нумар тэлефона, я пазваніла следчаму. Па-першае, спытала яго, якую медычную экспертызу ён збіраецца праводзіць праз ТРЫ МЕСЯЦЫ пасля падзей?! У мяне былі сінякі ад нараў, але праз тры месяцы, канешне, нічога не засталася. Я сказала, што не ў Беларусі, знаходжуся на лекаванні ў іншай краіне. Мне казалі «добра», і больш не звязваліся. Усе тэрміны праварака даўно скончыліся, але мне так ніхто нічога і не паведаміў. Я ўжо думаю, і добра. Бо, зноў жа, мець справы з нашымі «органамі» не маю ніякага жадання.

Я зрабіла, што магла. Дала шмат інтэрв’ю. Падала заяву ў камітэт па расследаванні катаванняў. Падалася ў «23.34», у «Кнігу рэгістрацыі злачынстваў». Я захоўваю ўсе лісты ад пракуратуры, выбарчых камісій, фальсіфікаваныя судовыя пратаколы (мне ўклеілі паказанні сведкі пасля падпі-

сання пратакола, хаця дакладней — непадпісання. Я напісала, што не згодная). Пад лістом у ААН я падпісалася. Скаргі ў СК па выніку нам юрысты паралілі пісаць асабістыя, казалі, што так будзе больш сэнсу. Ну, а маем, што маем — ніводнай крымінальнай справы. Некалькі маіх сукамерніц з’ехалі, як і я, за мяжу, некаторыя пасля 9-га сядзелі яшчэ некалькі разоў. А некаторыя працягваюць па меры магчымасцяў змагацца на вуліцах.

Шчыра кажучы, я шмат працавала з псіхатэрапеўтам пасля ад’езду. Мне было крыўдна, што я нібы збегла, злавалася на саму сябе. Але адно інтэрв’ю са Змітром Дашкевічам мяне нібы супакоіла. Ён каза пра тое, што нехта гатовы сядзець 15 содняў, нехта — не, нехта гатовы ісці са сцягам, нехта — не, у некага няма часу, нехта перажывае за сям’ю, бяспеку, але робіць, што можа. Цяпер так шмат магчымасцяў рознымі сродкамі ўздзейнічаць у пратэсце. Напісаць пост, пагутарыць з родзічамі-ябацькамі, паказаць ім фоткі і відэа, пайсці валанцёрам каля Акрэсціна і Жодзіна, шматшмат чаго яшчэ. І ўнёсак кожнага аднолькава важны. Нехта з-за мяжы зробіць больш, чым са сваёй краіны ў пастаянным стрэсе, што да яго зараз прыйдуць.

«Далучэнне сілавікоў да пратэстоўцаў было б пачаткам перамогі»

— *Як вы думаеце, што нас прывядзе да перамогі і колькі на гэта можа спатрэбіцца часу?*

— Я дакладна ведаю адно — як раней ужо не будзе. Беларусы змяніліся. Мне застаецца толькі спадзявацца, што гэтая неверагодная і натхняльная салідарнасць нікуды не падзенецца. Што яна не знікне разам з сыходам Лукашэнкі. Той стан, у якім цяпер знаходзіцца народ і яго свядомасць, не апісаць. Я аб гэтым марыла ўсё жыццё: казаць з гонарам, што я беларуска. Хацець вярнуцца, хацець працаваць, каб зрабіць краіну лепшай.

Самі пратэсты да сыходу Лукашэнкі не прывядуць. Думаю, што канец будзе тады, калі на бок пратэстоўцаў пяройдуць сілавікі. Пратэсты цяпер патрэбныя людзям, як вада ці сонца. Гэта моцная псіхалагічная падтрымка, які дае магчымасць потым трымацца тыдзень. Так прыемна побач з сабой бачыць сваіх суседзяў, сяброў, якіх

аб’ядноўвае адна мэта. Гэта вельмі важна. Калі на вуліцах не будзе людзей — пратэст не садзьмецца ўсё роўна, але проста настрой будзе больш цяжка падтрымліваць.

— *Вы праўда думаеце, што сілавікі пяройдуць на бок народа?*

— Мы бачым браджэнні ў іх. Па злівах можна зрабіць высновы, што там не ўсё так адназначна і бескампрамісна. Паводле звестак Ву_Pol мы таксама бачым, што працэс павольна, але ідзе. Але інтэрв’ю былых сілавікоў сведчаць пра тое, што верагоднасць іх масавага далучэння да пратэсту невялікая. Яны ўжо столькі здзейснілі, што нават абяцанні і гарантыі Святланы для іх не працуюць. Позна.

Таму правільней будзе сказаць так: я думаю, што далучэнне сілавікоў да пратэстоўцаў было б пачаткам перамогі. Таксама я думаю, што пачаткам канца ўлады была б першая крымінальная справа на сілавіка.

«Я вельмі ганаруся нашым народам»

— *Ці думалі вы пра тое, што б вы хацелі зрабіць найперш, калі вернецца ў Беларусь?*

— Я шмат дзе жыла ў розныя гады, таму вяртанне аднекуль суправаджаецца аднолькавым планам: у першы дзень раніцай даехаць да Нямігі, прайсціся пешшу ад сабора праз тэатр, па набярэжнай, праз парк Горкага, да Кастрычніцкай (вуліцы). Выпіць там каву і з’есці сэндвіч з тунцом. Вечарам пайсці на сквэш, а потым сустрэцца з сябрамі. Яны цудоўныя, вельмі мяне падтрымлівалі і падтрымліваюць. Яшчэ ў мяне няма сцяга дома, таму б павесіла свае бчб-рушнікі, як летам. Ну і запісалася б абавязкова валанцёрам.

— *Можна, штосьці хочаце сказаць беларусам?*

— Мне вельмі цяжка знаходзіцца не ў Беларусі. Вельмі-вельмі-вельмі цяжка. Усе мае думкі, шмат таго, што раблю, звязана з Беларуссю. Я вельмі ганаруся нашым народам зараз, вельмі рада бачыць, як людзі не спыняюцца, як не губляюць надзеі, як выходзяць, як намагаюцца супрацьстаяць. Колькі з’яўляецца цудоўных ініцыятываў, якая неверагодная салідарнасць!

Беларусам хацела б сказаць, што я іх люблю, люблю смелы народ, які так хоча людзьмі звацца і не быць скотам. А яшчэ ведаю, што ўсё-ўсё беларусы пажадаюць на Новы год. І ўпэўнена, што здзейсніцца. Бо не можа не здзейсніцца, мы гэта заслужылі. Шчыра веру: тое, што робіць кожны беларус цяпер — ад дзяцей, якія маюць малюнка і натхняюць сваіх бацькоў, да Святланы і яе каманды за мяжой, якія зрабілі больш, чым Лукашэнка за 26 гадоў, — усё гэта вельмі важна і набліжае нас да краіны, пра якую мы ўсе марым. Свабоднай, незалежнай, дэмакратычнай Беларусі з прыгожай мовай і прыгожым сцягам.

Фота Дзмітрыя Дзмітрыева

Літаратурная Беларусь

Выпуск №12 (172)
(снежань)

КУЛЬТУРНА-АСВЕТНІЦКІ ПРАЕКТ

Грамадскага аб'яднання «Саюз беларускіх пісьменнікаў» і «Новага Часу»

lit-bel.org
novychas.by

(1) 7

Змест

ЗГАДКІ: «Пацерці памяці» Паліны КАЧАТКОВАЙ.....	с. 2
АКТУАЛІІ: эсэ «Рэвалюцыя белых лілеяў» Альжбеты КЕДА.....	с. 3
ФОРУМ: нізка вершаў Пашы ЛЮБЕЦКАГА «Агонія дзяржавы» і аповед Васіля ЖУКОВІЧА «Сон дыктатара».....	с. 4
ПРОЗА: юбілейныя аповеды «Грыдзькаўскае» Марыі ВАЙЦЯШОНАК.....	с. 5
ЧЫТАЛЬНЯ: эсэ Вольгі БАБКОВАЙ «М».....	с. 6–7
ПРОЗА: апавяданне Паўла КАСПЯРОВІЧА «Майстар спорту».....	с. 8
ПЕРАКЛАД: казкі Яўгенія ЗАМЯЦІНА «Пра халеру і...».....	с. 9
ЗАПІСЫ: старонкі з «Памятнай кніжкі» Леаніда ДРАНЬКО-МАЙСЮКА.....	с. 10
ШКАЛЯРЫЙ: чарговыя аповеды з будучай кнігі Уладзіміра АРЛОВА «Айчына: маляўнічая гісторыя».....	с. 11–12

Ганна КОМАР

Белыя кветкі... чырвоныя сэрцы

Пра пачуцці грамадзянкі

Я толькі летась стала грамадзянкай. Да гэтага я была Ганна Комар, якая жыве ў Беларусі, любіць мову, адчувае нейкімі паэтычнымі фібрамі зямлю і людзей, але я была грамадзянкай толькі на паперы. Калі ў мяне пыталі, ці ў апазіцыі я, казала, што я менавіта культурная апазіцыя, бо цуралася палітыкі наогул.

Маё ўспрыяцце перакройвалі людзі. Гэта як у прыватных стасунках, калі твой тата аб'юзер і ты не ведаеш, што можа быць інакш, — і шукаеш такіх жа мужчын. А потым знянацку адкрываеш, што ёсць мужчыны, якія не будуць цябе біць, гвалціць і прыніжаць. І ты думаеш: клас, я хачу тут застацца. І вось Бабарыка стаў для мяне адным са штуршкоў да зменаў. Я не чакала, што такое магчыма: што можа быць чалавек такой пасады і такога статусу, які з павагай і любоўю будзе ставіцца да народа, часткай якога ён з'яўляецца.

Кампаніі, якія праводзіліся, казалі: вы гаспадары свайго жыцця і сваёй краіны — вы можаце паўплываць на тое, што адбываецца. Трэба толькі трошкі папрацаваць. Раней я адчувала сябе ў стане вывучанай бездапаможнасці, калі мне даводзілі, што ад мяне нічога не залежыць і я не магу ні на што паўплываць, а потым мне казалі: «Вось табе інструменты — ідзі і рабі». Клас, гэта не так складана, як я думала. Мяне вельмі натхняе адказнасць, якую людзі сталі браць за сваё асабістае жыццё і за працэсы, якія адбываюцца на агульначалавечым, агульнанацыянальным, агульнадзяржаўным узроўні. Аказваецца, што іх не тысячы, а дзясяткі тысяч. А потым аказваецца, што іх сотні тысяч. А потым аказваецца, што вас мільёны. І становіцца рабіць усё лягчэй.

За апошнія месяцы ўсё змянілася. Палітыка, сацыяльная сфера, культура сталі для мяне ўзаемазвязанымі. І я гатовая адстойваць свае правы як правы грамадзянкі, каб мець гэтую культуру. Калі я не буду адстойваць гэтыя правы, то мне ніхто іх не дасць.

Пра боль з уласных ланцугоў

Неяк я стаяла на Пушкінскай у чарговым ланцугу, трымала вялікі плакат з жудаснымі выявамі збітых — гэта было ў другой палове жніўня, бліжэй да верасня. Я зразумела, што я стаю тут як слуп, які трымае плакат, — забыла, што жывы чалавек, і аддала сябе рэвалюцыі.

Мы забываемся на свае патрэбы, на сваё жыццё, на свае справы — усё толькі дзеля рэвалюцыі. Палітычнае, прапушчанае праз мой пачуццёвы ўзровень, — як спосаб загіць раны, бо за гэтыя некалькі месяцаў было шмат болю. І вось пра гэта балючыя «жаночыя ланцугі салідарнасці».

Так балюча праз тое, што тады для мяне было немагчыма па-іншаму — трэба было стаць рукой, якая трымае кветку, стаць слупам, які трымае плакат пра гвалт, стаць сцягам, лозунгам, чыйёсці надзеяй. Я ледзь не забылася, што я — гэта я.

Ва ўсім гэтым можна забыцца, што я па-ранейшаму жывы чалавек, у якога яшчэ ёсць асабістыя патрэбы і пачуцці. Для мяне творчасць — як спосаб памятаць, што я жывая. Страціўшы сябе, я не дапамагу нікому. І рэвалюцыі таксама не дапамагу: у тым жа і фішка, каб заставацца жывымі людзьмі.

34mag.net

Хутчэй бы ўсё гэта скончылася

ноч на аўтадазвоне
гудкі — як друкі,
гумовыя кулі
усе на аднаго
130, 131 — працяжны,
як да ранку тварам у бетон
як непрытомнасць, з якой вырывае
новы ўдар
як трое сутак без ежы

няма адказу на ўсе нашы
белыя кветкі
чырвоныя сэрцы

чалавечая цела і памяць
вытрымліваюць траўмы,
несумяшчальныя з верай у лепшае
пераймаюць колеры на
«страх», «трывогу», «жалобу»
«супраціў», «чаканне», «надзею»

калі ўсё гэта скончыцца
я дапамагу табе фарбаваць
гэтыя голяыя сцены

белы
чыровны
белы

выратавальны круг лета
быў бракаваны
Кацярына Макарэвіч

у гарадскіх калюжынах вучыцца плаваць —
інакш не выплысці,
калі пачнецца восень з яе залевамі.

мяхі пяску на барыкадах лета
рыхтуюцца змыць вадамітамі.
праколаты выратавальны круг,
але і ў вадамітаў праколаты колы...

Жаночыя ланцугі салідарнасці

уздоўж дарогі ні кветак, ні слёз
толькі звон стаіць уушышу
я хачу быць зноў цэлам сваім

не чырвоным, не белым, не чорным

Фота www.moyby.com

не рукамі, што трымаюць напрок
а басанож па траве

надзяваю напарстак
і лаічу твае валасы
калі я так з пальцамі,
уяві маё сэрца

жывая жанчына
не штандар
не надзея

хачу вярнуць сабе
голас і цела

можа быць, я ніколі так моцна
гэтага не хацела

У нашай камеры

на чацвярох
усё агульнае:
вадкае белае
ліпкае охравае святло
рыпенне ложка
холад, скручаны абаранкам
сонца за густым шклом
чыстае наветра са шчыліны ў акне
грукат вольных цягнікоў
бразгат дзвярэй
перастукванне праз сцены
цёплая вада ў душы
дэзадарант
газета сканвордаў
голас, які чытае кнігу
згушчаны час
просьбы
праклёны
камшары

чаканне
і адно на ўсіх
«Калі я выйду на волю...»

Неабароненая

Стэла

за дымам
святлошумавых
гранат
не бачым,
куды нам бегчы
куды ні бяжы
мінулае насоўваецца
са шчытамі
на нашы сцягі

Заслаўская

дваццаць шэсць гадоў
барыкадамі выбудаваліся
паміж мной і табой
можаш цкаваць мяне сваімі псамі
я не баюся
ты — пожыў для груганоў

Няміга

калі вы кідаецеся на нас
дручкамі і вадамітамі,
што мне рабіць —
маліць вас спыніцца
альбо ўцякаць?

даволі! хопіць!

Пушкінская

вы засыпалі соллю
нашае «не забудзем!»
але гэта соль з нашых слёз
яна апячэ вам вочы
ад яе ў вас адсохнуць рукі
а мы ўсё адно не забудзем
нас мільёны
і ўсе мы прыносім кветкі

Рыга

мы разабралі на брусочки
ваш тэрор
збудуем сабе новую дарогу
ты ганяеш
машыну вайны
па калдобінах

Плошча Незалежнасці

вы скралі мой голас
аддайце мой голас!
я буду прыходзіць штодня,
пакуль не пачую яго зноў

ад рэха маіх крокаў
раструшчацца вашыя
бетонныя сцены
ад папроку ў маіх вачах
разаб'юцца шыбы
ваших пустых вокнаў

Рэвалюцыя белых лілеяў

Альжбета КЕДА

Дзеля маіх дзяцей

— Дачушка, паслухай мяне, не ідзі нікуды! Што ты можаш змяніць? Што вы ўсе можаце змяніць? Ужо каторую нядзелю ходзіце, а нічога не мяняеца. А ўжо ж ловаць, б'юць. Не дай Божа, і цябе схопаць! Не ідзі, дачушка! — яна адчайна просіць сваю дачку не выходзіць на маршы. Яна антанёўка, у маладосці з'ехала ў Мінск. Даўно ўжо мінчанка. Але калі трэба дайсці да душы свае адзінае дачкі, заўсёды вяртаецца ў Антанёва, шукае там і знаходзіць прыклады, як жыць, чаму можна адно і нельга другое. Дачка звычайна слухаецца. Ці мо робіць выгляд, што слухаецца, каб не прэрэчыць маці, якую вельмі любіць, шануе. Даўно ўжо дарослая, сваіх дзетак гадуе, але маці для яе і зараз застаецца аўтарытэтам.

— Паслухай мяне, дачушка, паслухай, што было з намі ў Антанёве, з тваім дзядулем. Расказвала табе неаднойчы, як душыліся антанёўцы цэлае лета, каб сена на карову накасіць. Сенакосаў не было. Па лесе, па балотах касілі, выносілі, сушылі. Дзялкі, праўда, давалі. Але вельмі мала, нават на адну карову не хопіць. А мы ж заўсёды дзве трымалі. Ды і давалі так позна, што гаспадары дачакацца не маглі. А яшчэ мусілі абяцаць, што цяля, цэлае лета гадуючы, у калгас здадуць. Абкручвалі бедных калгаснікаў. Якая там плата за цяля выходзіла? Ды і выплочвалі не адразу. Пакуль дачакаешся грошаў, то ўжо і наступны раз карова ацеліцца. Каб самі правадвалі, то ці не ў два разы больш мелі б. За гэта тая няшчасная дзялка сена.

Бацька не мог чакаць. Кожную ранічку ўсхопліваўся зацемна, ішоў у лес і касіў, нагледзеўшы раней траву. А тады вяртаўся ды ішоў на працу ў калгас. Да вечара. А мама наша, цэлы дзень на ферме адрабіўшы, вечарам, пасля дойкі, бегла ў лес з рэзгінамі і цягнула на сабе сена, каб сушыць каля хаты. Некалькі разоў абярнуцца павінна была, каб усю сырую траву прынесці. Апошні раз ужо сціямнее, бывала, калі ледзьве прыцягнецца з цяжарам на плячах. Усе плечукі былі ў яе на ямах ад тых цяжкіх рэзгінаў.

Сушыць сена мы, дзеці, павінны былі.

— Сена сохне на граблях! — любіў прыгаворваць тата.

Ніякіх адпачынкаў не было. Варочаеш сена, дойдзеш да канца, ізноў пераходзіш, ізноў варочаеш. І так цэлы дзень. А вечарам, як высахне, у адрывку трэба было знесці.

Ужо і лета на другую палову пайшло. І адрывка амаль поўная. Толькі сена з дзялкі заставалася. Ды раптам з'яўляюцца на нашым двары кіраўнікі калгасныя і накідаваюцца на бацьку:

— Як ты пасмеў без дазволу касіць?! Лес дзяржаўны. Ты злодзей! Канфіскоўваем сена!

Бацька збялеў. Падавалася, зараз рухне там, дзе стаяў. Але ні слова не вымавіў. Усе мы выйшлі з хаты і таксама моўчкі глядзелі, як чужыя людзі гаспадарыць на нашым двары.

Падагналі падводы, пачалі грузіць наша сена. Усё падчысцілі...

Калі падводы з'ехалі, мы, тады старшакласнікі, накінуліся на бацьку:

— Чаму ты маўчаў? Чаму не кінуўся на іх? Ідзі і падпалі гумно! Гэта ж наша сена, наша праца!

Бацька ціха прамовіў:

— Хочаце, каб мяне на Саляўках згналі?

Мама пачала гаварыць, што ў іх сіла, у іх усё. І нічога мы не зможам. Загналі ў калгас, усё забралі. І мы мусім маўчаць. І не вытрымала, запырытала:

— Мы мусім маўчаць, дзеці! Да смерці маўчаць. Да самае смерці. Хай жа ім адгукнецца! Хай яны не дачакаюць! Хай іх зямля не прымае!

Гэта быў страшны ўрок. На ўсё жыццё.

Мы мусім маўчаць, дачушка! Я з гэтым жыццём пражыла, бацькі мае пражылі. Хіба на гэтай зямлі ніколі іначай не будзе. А ты ж не захацела з'ехаць. То скарыся. Яны не даруюць. Не ідзі! Дачка паслухмяна слухала. Не перабівала, як заўсёды. Але адказала цвёрда:

— Не, мама, я пайду. Так не павінна быць. Пайду. Дзеля маіх дзяцей.

Рэвалюцыя белых лілеяў

Калі яны сталі пры дарогах на вуліцах гарадоў, сэрцы людзей, што зайшліся ад болю, жаху, безнадзейнасці, адчаю, пачалі ажываць. На вуснах расквітнелі ўсмешкі. Белыя строі, часам перацягнутыя чырвонымі пасачкамі, белыя кветкі, балонікі. Нашы белыя лілеі расквітнелі і далі надзею. Гэта разнеслася па ўсёй краіне. Ужо не толькі гарады, мястэчкі, але і невялікія вёскі расквітнелі белаю пяшчотаю... Але не пра гэта.

На плошчах радасць ажно зашкальвае. Разам, смелыя, за плячыма рабочых, якіх нашы пляцы не бачылі многа дзесяцігоддзяў. Выйшаў яго вялікасць рабочы клас. Але хто і куды завядзе яго? Ці недарэмны гэты парыў? Ці будзе прарыў? Бо нічога пакуль не змянілася. Але і не пра гэта.

Жудасны вір пакутаў, якія вынеслі дзеці нашай краіны, не адпускае, зацягвае. Страшныя аповеды тых, хто выйшаў жывым з катавальняў, вочы прыгожых, маладзенькіх глядзяць з партрэтаў дакорам, і ўсюды — прапаў, памажыце!.. Колькі іх, зніклых? Нават гэтага дакладна ніхто не ведае. Пра гэта немагчыма думаць. Пра гэта немагчыма думаць. Бо пачынаеш вар'яцець. І таму не пра гэта.

Каб урэшце пра тое, выберу з усіх трагічных гісторый — пра хлопца дэсантніка. Ён, апануты ў свае святочныя строі, ехаў на сустрэчу з сябрамі. У дзень ПДВ сабрацца не змаглі. Перанеслі на адзінаццатага жніўня. Над машынай лунаў сцяг ПДВ. І калі на людной дарозе

яго прыпыніў даішнік, хлопец прыпыніўся, гатовы да штрафу, бо ж парушыў, сцяг вывесіў. Законапаслухмянасць у крыві беларусаў. Але тут здарылася нешта неверагоднае. Неверагоднае ўсюды ў цывізіраваных краінах. Наша краіна такой не была. На яго наляцела цэлая зграя чорных у чорным. Паспеў заблакаваць вокны машыны. Ды тое выратавала яго ненадоўга. Вокны разбітыя, кіроўца на асфальце, яго па-зверску збіваюць дручкамі. З д'ябальскаю асалодаю садыстаў. Адкуль ведаю? Нехта ў гэты час едзе ў аўтобусе і ўсё гэта здымае на камеру тэлефона. Відэа ў інтэрнэце.

Хлопцу пашанцавала: яму разбілі галаву, і кроў, хлынуўшы, заліла ўсяго. Звяры ў чалавечым вобліку апусцілі дручкі. Напіліся свежае крыві. Інакш, ён пэўны, забілі б насмерць.

Урэшце пра галоўнае. Столькі высокіх словаў пра салідарнасць, дапамогу! Ёсць гэта. Усё гэта ёсць. Але! Калі чалавека збівалі (белы дзень, людная дарога, імчацца машыны), ніхто не прытармазіў, ніхто не прыпыніўся, ніхто не дапамог. Працяцелі дзясяткі аўтамабіляў. А за рулём кожнага здаровы чалавек. Ды яшчэ і ў салоне не адзін. Ні ва Украіне, ні ў Грузіі, ні ў Прыбалтыцы і ні ў Расіі, мяркую, такога б не здарылася. Усе бачылі і ніхто не дапамог. Ніхто.

Яшчэ чаму выбрала менавіта гэтую гісторыю? Чалавек, які перажыў такі жах, не згубіў пацуюцца гумару. Апавядае пра гэта і... жартуе. Гэты мужны хлопец выжыве. Баюся толькі, што не дачакаецца ён справядлівага суда над забойцамі. А яшчэ больш баюся, што дзясяткі зніклых ці знойдуцца?

Белыя лілеі вельмі кволыя. Хутка адцвітаюць...

Праведніца

Яблычны Спас. Царква. Пасля службы падб'ягае маладзічка. Цененькая, спраўненькая, светленькая. А яшчэ — у белым. Заглядае ў вочы:

— Вы не пазнаяце мяне?
— ?
— Я сябрала з Вашаю дачкою.

Рассмяшыла. З тае пары мінула амаль трыццаць гадоў. Была калісьці ў дачушкі сяброўка. У першым класе. Глядзела на яе і згадвала тыя далёкія часы. Яна не змаўкала ні на хвіліну. Я слухала. Мая светлая радасць змянялася трывогаю, страхам.

— Учора я працавала дапазна, да цямнэчы. Дахаты прыйшла, калі мае ўжо спалі. Усё ўчора зрабіла, каб вызваліць сённяшні дзень, каб сёння, на Спаса, трапіць у царкву. Веру, што самая магутная зброя — малітва. Падала здравіцу за

ягонае здароўе. Ні за дзяцей маіх, ні за бацькоў, ні за сябе з мужам. Адно толькі слова за здароўе — Аляксандра. Ведаю, што ён не чалавек, але ж у яго была душа. Малілася, як магла, усёю душою малілася, каб у душу яго ўлілася хоць кропля чалавечнасці. Я за праўду, за справядлівасць. Я ўсім раскажваю, на працы, суседзям, што адбываецца. У мяне няма інтэрнэту, але ёсць талерка, гляджу Белсат. Калі быў адключаны інтэрнэт, мы цэлую ноч глядзелі «Белсат». Каго ні сустрэну, усім раскажваю. Яны кажуць, што такога не можа быць. Але ж людзі мяне ведаюць. Ведаюць, што я ніколі не маню. І такія ёсць, што крычаць, злуюцца, бо па тэлевізары казалі... Ці мне страшна? Мне вельмі страшна. Часта хаджу позна, адна. Ведаю, што са мною можа быць. Як з дырэктарам музея з Ваўкавыска. Ведаю, што па мяне могуць прыйсці тады, калі ніхто і не ўгледзіць. Але я буду гаварыць, бо я ведаю праўду...

Глядзела ў яе чыстыя, светлыя вочы, адкрыты, прасветлены твар і думала: «У Рэвалюцыі Белых Лілеяў такія твары, такія вочы. Трымайся, дарагая Белая Лілея!»

А яшчэ думала: «Вось яна — Праведніца...»

Божанька, беражы сваіх Праведнікаў!

Будзьма з «Дзеясловам»!

Сябры!

Заклікаем вас у бязмежны і вольны свет сучаснай нацыянальнай літаратуры! Яго ўжо амаль два дзесяцігоддзі прэзентуе «Дзеяслоў» — адзіны ў краіне перыядычны часопіс, які аб'ектыўна асвятляе літаратурна-мастацкі працэс, друкуе творы беларускіх аўтараў (і пераклады замежных) — не зважаючы на іх грамадска-палітычныя і эстэтычна-мастацкія прыхільнасці.

Дзейнасць «Дзеяслова» накіраваная ў першую чаргу на выжыванне ў краіне свабоднага слова, беларускай літаратуры, абарону права пісьменнікаў і журналістаў на публікацыю сваіх тэкстаў,

данясенне да чытачоў праўдзівай і аб'ектыўнай інфармацыі пра стан літаратуры і культуры.

Падпісання на часопіс «Дзеяслоў» можна ў любым паштовым аддзяленні Беларусі ды атрымліваць яго шэсць разоў на год.

Індэкс для індывідуальных падпісчыкаў — 74813, для ведамаснай падпіскі — 748132.

Часопіс «Дзеяслоў» можна набыць і ў менскіх кнігарнях: «Акадэмнакніга» (пр. Незалежнасці, 72), «Кніжная шафа» (пр. Дзяржынскага, 9, уваход са двара), а таксама ў інтэрнэт-крамах knihi.by і prastora.by.

Сайт часопіса — dziejaslou.by.

Будзьма разам!

Агонія дзяржавы

З будучай кнігі вершаў «Левіяфан-2020»

Паша ЛЮБЕЦКІ

Ешуа

Ешуа, ну ты ўляпаўся!
ты ж проста прарок ды філосаф,
апалітычны малы!
а тут у цябе сэксот сярод вучняў,
а Пілат шые табе экстрэмізм:
хочуць даць найвышэйшую меру.
ты добра трымаўся на допыце,
не адмаўляю!
і ты, не забывайся, — габрэў,
таму патэнцыйна сам сабе
някепскі адвакат.
але табе нават памілавання
не дадуць:
ты ж палітвязень,
а тыя проста блатныя.
не, я разумею, што насамрэч
усё гэта — план твайго Айца,
а ў Яго на ўсё ёсць прычыны.
вось толькі фінал абяцае быць
настолькі брудным,
што я баюся, некаторыя з нашчадкаў
будуць думаць:
менавіта ў гэтым сутнасць
твайго вучэння
паспрабуй выжыць, Га-Ноцры.
так будзе больш веры,
што твая жыццёвая філасофія
сапраўды жыццяздольная.
паспрабуй выжыць.

ваенным злачынцам

стаміўся ад таго, што ў тваім
спісе спраў толькі пунктаў?
нарэшце ў цябе просты расклад:
ваенны трыбунал,
расстрэл.
а потым чакай Канца Свету,
яшчэ горшага, чым стварыў ты,
ў следчым ізальатары ў пекле.
і вось, нарэшце, апошні суд — Страшэнны,
але ж ты і д'ябла з Ісусам
паспрабуеш кінуць.

абсалютна сакрэтна

Бог дае анёльчыкам тэчачку
з грыфам «абсалютна сакрэтна»,
кажа, што занепакоены
нават вернасцю святых.
яны ж хвалюцца: а раптам у д'ябла
свае людзі нават у раі?
ці кампрамат на кагосьці з гэтых святых
ды рычагі ўздзеяння нават на Бога?
а хтосьці мае столькі ўлады,
што фабрыкуе крымінальныя справы
для Божага Суда.
хто? д'ябал іх ведае!
ён дык болей за ўсіх інфармаваны.
але тым больш хочацца хоць крыху
пажыць
наводле сумлення,
нават калі цвёрда ўпэўнены,
што цябе ўсе падставяць
нават у Дзень Судны.

агонія дзяржавы

«калі прасталыткі найвышэйшага класу
будуць гандляваць лёсамі іншых,
іх будучыняй
(якая была б куды лепшай без іх),
тым, што ім не належыць», —
менавіта такі апакаліпсіс і павінна была
прадказаць Ванга?
мо ёй і злівалі сакрэтную інфармацыю
найвышэйшыя сілы,
але гэтыя людзі і іх кіданулі.

цярплівы пацярпелы

хоць вы й ведзяце мяне на смерць,
для супраціўлення вам
мне трэба будзе рызыкаваць жыццём,
а я занадта за яго баюся.

карма рэвалюцыянера

у некаторых рэвалюцыянераў, кажуць,
не вельмі добрая карма.
нават калі яны гінуць на барыкадах,
яны зноў нараджаюцца
ў таталітарных дзяржавах.
а некаторыя застаюцца ў жывых,
але трапляюць у новы таталітарызм
на наступны дзень пасля рэвалюцыі.
і ўсе адмаўляюць гэта —

робячы выгляд, што за гэта
яны й змагаліся.

інфарматар

чаму толькі ўвагі атрымаў
біблейскі Юда?
ён быў звычайным інфарматарам
у апазіцыйным да гвалту руху.
колькі такіх у наш час?

пацыфізм-танка

пацыфізм — гэта
танка ў якой
браня і гусеніцы
пераўтвараюцца
ў гальштукі-матылі

ілжэмесія-шлімазл

аб падманутых спадзяваннях на цуд

чакалі прарока
чакалі месію
дарма выдаткоўвалі
царкоўны алей
у хістаннях штокроку
сляпы і бяссільны
не ведае нават
што будзе далей!
ілжэ-Машыях наш
(страшэнны шлімазл!)
прымусіў паверыць
што ён мае дар
знайсці цяпер выйсце
яшчэ горшы пазл
як можна тут верыць
у розных няздар?

шэры кардынал

шэры кардынал
заклінальнік шэрых будзен
шэры кардынал
які праводзіць час за кулісамі
шэры кардынал
які не грэбуе і месцам
у глядзельнай залі
шэры кардынал які назірае
як яго марыянеткі прагнуць славы
закрываючы пагадненні
і абвешваюць войны

вераць што іх перамогі і праўда
і праўда іх перамогі і праўда
смуткуюць баяцца смерці ваююць
за як яны лічаць свае інтарэсы
не разумеючы што ёсць толькі
інтарэсы спектаклю
а людзі гэта ўсяго рэсурс
у руках драматурга
якому абрыдла выхваляцца ўладай
перад кожным стрэчным
і ён пакідае гэтую нікчэмную забаву
марыянеткам
яго ўлады так шмат
толькі пакуль ён застаецца ў ценю
а плата за яе складаецца ў разуменні
што ён і сам усяго толькі рэсурс
у руках гаспадара
які даўно ўжо навісае над ім
і рыхтуецца выставіць рахунак
за яго высахлую
пакрытую шнарамі і каростай
душонку

паэзія

паэзія — гэта ахвяра і подзвіг
дзякуй богу, тое, што я пішу —
не паэзія,
а так, звычайны душэўны эксгібіцыянізм.
паэзія — гэта як лёгкі подых,
ці амерыканскія горкі, што
хутка нясуць цябе ўніз.
паэзія — манашка голая
з наколкай на спіне,
ці маўклівы інтэлігент,
якога замучыў штодзённы быт.
удзень ён жыве ў рытме разам з усімі,
каб ноччу прачнуцца — у халодным поце —
злавішы свой рытм.
паэзія ніколі не трывае халтуры
ці фальшу, стракатасці ў вонкавасці.
глыбіня для яе — другая натура,
і гэтых натураў — бясконцасць.
паэзія — гэта несупынныя гонкі,
у якіх ты ніколі не прыйдзеш
да фінішу.
яна ўнутры, хоць ўвесь час лезе вонкі.
шэпт ветру,
пах яблыкаў,
плыні шум.

раптам падхоплены плынню словаў
ты можаш выказаць невыказнае
па-за шаблонамі, па-за ўмовамі
а заўсёды тут і заўсёды па-за.

**Публікацыя падрыхтаваная ў межах
майстар-класу для аўтараў дэбютных
кніг «Неба з сабою», прысвечанага
90-годдзю Уладзіміра Караткевіча**

Сон дыктатара

Васіль ЖУКОВІЧ

..
Ен прачнуўся блакітнаю раніцай
знянацку ад сексуальнае насалоды,
якую фізічна адчуў, а не толькі зразумеў
як факт снення...
Цяпер ён быў чалавек сталы,
змяніў-збракаваў дзвюх жонак,
ні адна з іх не нарадзіла яму сына.
А ён вельмі хацеў, каб нарадзіўся сын,
верагодны пераемнік яго неабмежаванае ўлады,
бо каму яшчэ так, як роднаму сыну,
даверыш пугу, каб паганяць і стрымліваць
быдла (гэтак ён называў народ).
Сын у яго ўсё ж з'явіўся.
Пазашлюбны. Пасля законных
дам узурпатар прызвычаіўся
забаўляцца дзяўчатамі;
спачатку іх лічыў, а потым з

ліку збіўся. У спецыяльным міні-штодзённымі не пісаў
імёны, ленаваўся, да таго ж яны часта
паўтараліся; проста чарговы акт з
новенькаю адзначаў на паперы
крыжыкам, а з цнатліўкаю —
клічнікам альбо проста палачкай.
Паўторна былою наложніцай карыстаўся
рэдка, выключна пад настрой, тады ў
калонцы ставілася звычайная галачка.
Канвеер жывога тавара рухаўся
няспынна. Асабліва маральнае
задавальненне атрымліваў правадыр
ад маладзенькіх інтэлігентак-прыгажуняў.
Адорваў іх асабліва шчодро.
...Калісьці яму, яшчэ малому, казалі
маці: «Калі хочаш узгадаць, што
снілася, не глядзі ў акно». Можна,
у яе словах і была доля праўды.
Але сасніў ён такое, што й памяць
не трэба напружваць, каб угадаць сон.
Усё адбывалася на цэнтральным
пляцы сталіцы, дзе звычайна з'яўляліся
рознага кшталту відовішчы,
праходзілі мітынгі і дзе нярэдка па яго
камандзе

паліцыя пралівала нявінную народную кроў.
Цяпер сабраўся народ, каб адпомсціць яму,
дыктатару. На яго рахунку былі сотні
закатаваных смельчакоў, якія казалі праўду
ў вочы. Ён жа праўду страшна не любіў,
баяўся яе, як і самой смерці. І не дзіва,
бо сам быў хлус: пра тых, каго патаемна
начамі знішчаў, казаў, што іх бачылі ў
замежжы, маўляў, там іх пашукайце... Але ж
прасочвалася праўда і пра загубленыя
жыцці, і пра юных красуняў.
І вось — час адплаты (так снілася):
яму здрадзіла і войска, і паліцыя, да ўлады
прышла апазіцыя. Яна й даверыла народу
ўчыніць над ім суд. З натоўпу раз'ятраных
людзі выкрывалі: «Вырваць язык!»;
«Павесіць!»; «Вылакшаць!»; «Пасадзіць на кол!».
І галоўны карнік, вышэйшы і лысейшы за яго,
выгукнуў што ёсць моцы: «Хто за тое, каб
дыктатара пасадзіць на кол, прашу падняць
рукі!!». Падсудны бачыў: за такую кару
была абсалютная бальшыня. У сучасным
лесе паднятых рук ён паспеў заўважыць,
што адзін з даўніх

сяброў, з якім калісьці разам хадзілі ў
лазню, угору ўскінуў абедзье рукі.
«Мярзоцце!» — падумаў дыктатар.
Тым часам галоўны карнік падаў знак
памагатым — і тыя прывалалі ўстаноўку
з заостраным калом. Адзін з карнікаў
лоўка абрэзаў гузікі на нагавіцах асуджанага,
другі спрытна спусціў наніз нагавіцы,
а галоўны карнік загадаў дыктатару
сесці на кол. «Не горшы варыянт», —
падумаў публічна асуджаны і дэманстратыўна
смела падступіўся да кала. Ён так далікатна
сядаў на кол, што зусім нечакана злавіў
кайф...
Пасля таго, што здарылася раніцай,
ён, не схільны філасофстваваць, не ламаў
галаву над пытаннем, ці гэта боская кара
такая, ці, можа, д'ябал вытварыў такое,
а ўсюр'ёз сабе заўважыў: «Чакае пераарыентацыя!
.. Добра, што сына паспеў прыдбаць!».
Гэтай раніцай ужо не так, як нават учора,
яго хвалявала адвечная праблема: як
надалей кіраваць краінаю? Ён думаў
выключна пра тое, што яму неабходны
партнёр, які, вядома, трымаў бы язык за

зубамі. Дзе ж яго знайсці? Выбар не
вялікі: альбо сярод сваякоў, альбо ў
верхніх эшалонах... І абодва варыянты
коўзкія.
Але ў хуткім часе ён зразумеў, што яму
нічога не давядзецца прадпрымаць,
бо ідыёцкі сон пачаў паўтарацца
кожную ноч. Такія сны сталі вымотваць
ягонныя сілы, ён больш пачаў псіхаваць,
прыкметна схуднеў і перастаў заўважаць
прыгожых дзяўчат і маладзічак.
Нарэшце да яго прыйшла думка, што
пакаранне за цяжкія грахі магчымае і пры
неабмежаванай уладзе. Нездарма ён так
баяўся кары! Падобна на тое, што сваім
страхам і наклікаў яе. «Так, гэта кара,
— думалася яму, — і мая ўлада мне
анічым не дапаможа. Выходзіць, кара якраз
мне за яе, маю бязмежную ўладу. Што ж
мне з ёю рабіць? Сын яшчэ такі малы!
.. Аддаць жа яе на выбарах каму папала —
гэта не ў маіх правілах. Ужо лепш памерці!»
І правадыр пачаў паціху піраваць,
хоць яго і лячылі вельмі старанна як
псіхічна хворага.

берэце, у доўгім чорным паліто-не. Ён ішоў у атачэнні невы-моўнай цішы. Нагадваў рыцара.

Мінскае метро вельмі прыго-жае. Асабліва станцыі «Акадэмія навук», «Грушаўка», «Міхалова». На адной заварожваюць інша-светныя каменныя краявіды на слупах, на другой — улюбёная літара у слове Грушаўка з кра-нальнай масянжовай грушкай наверху. Ну а «Міхалова» я з любасці называю «Міхалава» ў гонар недалёкай прысутнасці тут чалавека-аркестра Міхала Анемпадыстава. Урэшце, зоркі на станцыі «Міхалава» таксама сведчаць пра гэта.

Станцыя метро «Няміга» нітуетца з неразблытаным вузлом болю, з успамінам пра катлан і менскую гісторыю. Ніколі не пакідала адчуванне, што разам з пластамі чорнай зямлі на паверхню падчас будаўніцтва выкопвалі сплоста-ваныя маўклівыя да часу цені мінулага разам з рэшткамі шматслойных драўляных трату-араў і шматлікімі слядамі на іх.

Падземкі ва ўсім свеце вя-домыя сваімі чытачамі. Гэткая бібліятэка на хуткіх колах. Адзін вагон мінскага метро праз шпа-леры з выявамі кніжных паліц паспрабавалі ператварыць ва ўтульны кабінет, але атрымала-ся адно абалонка без зместа, бо карэньчыкі ўяўных каляровых кніг былі пустыя, імёны аўтараў здэмуў метроўскі скразняк. А якім сэнсам напоўніўся б час у вагоне з накрэсленымі на кнігах імёнамі Платона, Гамэра, Гётэ, Быкава, Маркеса, Памука, Баг-дановіча, Караткевіча!

Чым можна было б займацца на падземным эскалатары, калі б ён быў удвая даўжэйшы за наш? Працягваць чытаць, раз-маўляць па тэлефоне, набіраць эсэмэскі, корпацца ў торбах, калупацца ў носе, завязваць матузкі, таропіцца ў нішто, абдымацца, гладзіць іншага па валасах, расшпільвацца, размаўляць, стаяць спінай, аба-пірацца, барабаниць пальцамі па гумавай парэнчы, кідаць уніз манеткі, і цалавацца-цалаваць-ца... Хтосьці паспявае зрабіць з усяго гэтага толькі палову.

Маруднасць

Мне часам здаецца, прычынай таго, што Мінск «амаль не падлягае любові», ёсць прычына метафізічная. І звязаная яна з вадой. Як ней-кае таўро, ляжыць на горадзе пячатка нялюбасці. Места, пра-цятае скразнякамі бязмежжа, прадзёмуванае з усіх бакоў нестваральнымі віхурамі, жыве неяк «знутліваправільна», аж занадта размерана, нехапатліва, абыхава. Так падаецца тым, хто нарадзіўся ў іншых месцах, але абраў для жыцця Мінск, так пачуваюцца зрэдку і карэнныя жыхары. Для некаторых горад не збіраецца ў цэлае, не пры-магнічваецца цэнтрам, распа-даецца на фрагменты. Штосьці замянае гораду разгарнуцца і спраўдзіцца, дыхаць напоўніцу? Можа быць, застыглая рака?

Чаму не натхняе нас Свіслач? «Вада з ракі — малітва», — казалі ў на далёкім Поўдні. А ў Мінску галоўнай рэчцэ перако-пвалі рэчышча, змянялі памеры, рабілі балюча і не давалі веры яе сапраўднасці. І рака ў горадзе знерухомела. Зрабілася маруд-най. Перавучанай і перавыхава-

най. Не плюскоча, не гамоніць, не бяжыць навыперадкі хваля за хваляй, не віруе пад кладкамі і парожкамі, як Вілейка, як Дзвіна і Палата, як Нёман, як Дзісна... Ціхая рака. Калісьці Свіслач ха-целі зрабіць галоўнай артэрыяй горада, пасля, наадварот, аддалі перавагу Цэнтральнай плошчы, якая мусіла дамінаваць над ра-кой. Цяпер жа над ёй дамінуе ў небяспечнай блізкасці неадарэ-ная гаргара, якая сваім цяжарам прыціснула рачную пойму, а це-нем палюхае качак ды мінакоў. А калісьці па яе вадзе шпарка плылі наўздагон адзін аднаму чаўны пад ветразямі, якікі ды плыты. Вада Свіслачы кіпела як праспект у гарачы час. А яшчэ раней у Менску быў порт.

«Шумяць за акном хвалі Свіслачы... цячэ і шапаціць Свіслач», «пайшоў на бераг Свіслачы і доўга слухаў шум хваляў, шумяць хвалі Свіслачы, шумяць...» — пісаў ў трыццатых гадах Сяргей Пясэцкі. «Вада Свіслачы ўвечары мацней пахне гарадской цеснатой», — адзна-чаў Кузьма Чорны. І Янка Юх-навец бачыў яшчэ жывую раку:

...Вецер у Менску здаецца мне белы.
Між руінаў ён песня недапяная.
І калі б Свіслач паводкай не шумела,
усе чулі б вецер з водарам падвалаў.

Але ўсё ж цяперашняя маруд-насць ракі нібы запавольвае час на сушы, і праз гэта мы мусім быць удзячныя нашай рацэ. З імклівым часам дамовіцца не-магчыма, а Свіслач, сама таго, магчыма, не ўяўляючы, зрабіла-ся закладніцай паміж ім, Часам, і горадам, у якім маруднасць

насамрэч ёсць утоеным і яшчэ нерасчытаным намі кляйнотам. Усё ўрэшце зруйнуецца, спляжыцца — дамы, масты, платы. Заваліць друзам вялікія пляцы зямлі. Друзам нерухо-мым. А праз яго, як прывід, летнімі вечарамі будзе сачыцца вечаровы туман у тым месцы, дзе калісьці, безліч гадоў таму, была рэчка. Яе вады даўно няма, а вечаровы туман будзе стая-ць кожны пагодны вечар над руінамі роўненна-роўненька, свежа і натхняльна.

Маё

Памеры майго горада вы-значаюцца па тым, як раніцай пасля летняй начной буры ці самай віхурыстай снежаньскай завірухі выпадковыя сустрэчныя цягам усёй тваёй некароткай дарогі дзеляцца ўражаннямі пра перажытае і пабачанае — у аўто-бусе, краме, метро, у мімаходзь пачутай размове на праспек-це, у падземным пераходзе... Арэол агульнага перажывання пашыраецца і пашыраецца ў розныя бакі, у залежнасці ад выбранага кірунку. Нібы чытаеш паветраную гарадскую газету, словы і абзацы якой пераносіць з месца на месца вецер. Менавіта тады горад набывае для мяне «чалавечая» вымярэнне. Ясная рэч, што недзе існуюць далёкія незнаёмыя вуліцы і дамы, дзе жывуць чужаватыя людзі, якія робяць абсалютна аднолькавыя рэчы, напрыклад, адмыкаюць ключом дзверы, але кожны робіць гэта і тысячы іншых справаў зусім па-рознаму. І я не ведаю гэтых людзей. І тады горад пада-ецца мне сотамі, сотамі бяскон-

цымі, безаблічнымі сотамі... Але вось аднойчы зранку я згубіла з кішэні запlechніка тэлефон. А праз гадзіну затэлефанаваў нейкі чалавек, і неўзабаве пра-пажа вярнулася. Увечары таго ж самага дня з майго запlechніка выцягнулі гаманец. Гадзіны праз дзве затэлефанаваў нейкі чалавек і сказаў, што гаманец знайшоўся. Дзядзька аказаўся ахоўнікам цэнтра «Сталіца» і выдатна размаўляў па-белару-ску. Гэтыя неадарэчныя здарэнні шмат гавораць пра мяне саму... Але раптам горад падаўся про-ста вялікім домам, у якім твае згубленыя рэчы сямейнікі вы-цягваюць з розных куткоў ды закануркаў і вяртаюць са смехам. Пакуль раслі дрэвы, за якімі спакваля хавалася вежа Каль-варыйскага касцёла, здарылася шмат усяго. Часам горад пад-кідваў, як на батуте, да самых вершалінаў сваіх дрэваў, а бы-вала, утоптваў у які біты шлях і рабіў нябачнай самой сабе. Ён меў здольнасць пашыраць вядомыя межы і ў той жа час звужацца на доўгі час да паме-раў маленькага пакоя. Тады мой горад не мог адшукаць мяне, бо я ўпарта баранілася ад яго за шчыльнымі фіранкамі.

Свой Менск я заўсёды нашу пры сабе. У ім людзі адгукаюцца на позірк з паўнамёку, і параз-уменне, хай нават на імгненне, запаліае звыклую прастору. За тысячы кіламетраў, у іншых гарадах, на чужых вуліцах я сустракаю «знаёмыя» твары і постаці, якія калісьці вылучала вачымаля «Лакамкі» на мінскім праспекце, ці на Прывакзаль-най плошчы, ці на прыступках кінатэатра «Перамога»... Ал-

тарны Хрыстос у найстаражыт-нейшым храме Грузіі ў Мцхене глядзеў на мяне ад самага ўва-ходу вачыма маёй бабулі.

Кажучы пра Менск, я кажу пра саму сябе.

На Нямізе ёсць дамок, які яшчэ колькі гадоў таму кідаўся ў вочы адсутнасцю дзвярэй для выхаду на гаўбец. Вось проста так вісела на глухой тынкаванай сцяне чыгунныя краткі. Заля-талі да яго адно птушкі. Напэў-на, адзін быў такі на ўвесь горад. Аднойчы цёмным зімовым ран-кам я заўважыла ў асветленым акне гэтага дома маладую жан-чыну, якая прычапляла перад люстрам завушніцы...

Рэчы — апошняя цела люд-зей, якое жыве найдаўжэй, напісаў калісьці Алесь Разанаў. Пра горад сапраўды можна расказаць праз дэталі...

Аднойчы на велізарнай ка-меняломні пад Лагойскам я пабачыла распіланую сярэд-зіну валуноў і знерухомела перад маўклівай таямніцай утоенай сярэдзіны ледавіковых вандроўнікаў. Цяпер хаджу па горадзе і заўважаю каменную структуру ягонаў забудовы. Лесвіцы, калоны, борцікі тра-туараў, плітка ў метро, — усё, па чым раней мімаходзь прабягаў пагляд, цяпер было змест, які можна прачытваць. Урэшце, гэтым камяням было б пра што паведаміць імклівым мінакам.

Колькі ног пратупала па на-шым горадзе! Колькі імёнаў рэхам знеслася ветрам унівеч. Зямля Беларусі ўвогуле суц-эльны Вавілон. Каго тут толькі не сустрэнеш, гартуючы ста-рыя запісы ў архіве: селяніна Пілата, мяшчанаў Буша, Коля ды Шродэра, нейкага Бабая, двараніна Гедыміна, рамесніка Кроненбэрга, ляснога аглядчы-ка Шумахера і чалавека з імем Максім Багданавіч Неба... А ў Менску колішнюю Юраўскую гару, на месцы якой цяпер стаі-ць Палац прафсаюзаў, абыход-зілі ці паглядалі на яе здалёк габрэй Чарток, татарын Калду-нка, Іван Непрывальніцкі (жыў, відаць, не пры самым вале), Цімафей Праява, Арлай Гедэон, Вальтэр, Алена Гузікаўна, Фурс Галыбес, Арусяды Руся...

Калі я памру, Менск заста-нецца?

Таямніца асабістага ўспры-мання горада — перадусім та-ямніца. Такая ж рэальная, як цень ад гадзіннікавай вежы каля былых езуітаў.

Дунін-Марцінкевіч, седзячы ў фатэлі ды прытупваючы на-гою, дэкламаваў у сярэдзіне XIX стагоддзя:

Няма як Мінск наш, дзетачкі,
міленкі!
Прыгожы, відны, кругом
весалянькі;
Ні адной мізэрнай не сустрэнеш
хаты,
Вот, маўляў, снег белы, каменны
палаты;
Пасярэдзіне ўеца круглай
стружкай
Свіслач рака — зялёнай устужкай;
Вот не урокам — горад хоць куды!

А мой час вытуквае пад маімі крокамі на менскіх вуліцах Таццяніным і Касіным голасам зусім іншы рытм:

Мы — дзеці чорнага горада,
мы выйшлі з ягонага чэрава,
мы сталі ягоным голасам,
а голас не мае ценю.

Уладзімір АРЛОŪ

Яшчэ ў далёкія антычныя часы гісторыю называлі настаўніцаю жыцця. Ва ўсе часы яе лічылі надзвычай важнаю навукай. Яна дапамагае людзям зразумець, адкуль іх род, якімі шляхамі ішлі продкі з мінулага ў сучаснасць. Гісторыкі даследуюць даўнейшыя падзеі, каб высветліць іхнія сапраўдныя прычыны і вынікі, назваць імёны герояў і ворагаў, знайсці ў даўніне ўрокі для новых пакаленняў. Кажуць, той, хто не ведае мінулага, не будзе мець будучыні. Гэта датычыць і кожнага чалавека, і цэлага народа. Гістарычная памяць — магутная стваральная сіла, што яднае народ і дапамагае яму з годнасцю прайсці праз самыя цяжкія выпрабаванні. У XIX стагоддзі, калі насуперак чужой уладзе нашыя прадзеды ператвараліся ў шматмільённы беларускі народ, гістарычная навука была асабліва неабходнаю.

Прафесура Віленскага ўніверсітэта

Мінулае Літвы-Беларусі ґрунтоўна вывучалі ў галоўнай вышэйшай навучальнай установе краю — Віленскім універсітэце.

Прафесар Міхал Баброўскі знайшоў каштоўны Супраслеўскі летапіс і стаў першым айчынным скарыназнаўцам. Ігнату Даніловічу належаць вялікія заслугі ў вывучэнні Статутаў Вялікага Княства Літоўскага. Ён сабраў і надрукаваў дзве з паловаю тысячы старадаўніх дакументаў. Гэтыя вучоныя выступалі за аднаўленне нашай дзяржаўнасці, вяртанне ў шырокі ўжытак беларускай мовы і сталі пачынальнікамі нацыянальнага адраджэння.

Вядомае і імя прафесара Яўхіма Лялевеля — натхняльніка патрыятычнай моладзі з кола філаматаў і філарэтаў, аўтара закліка «За нашу і вашу свабоду». Лялевель разглядаў мінулае не як гісторыю князёў і каралёў, а як гісторыю дзяржаваў і народаў. Ён лічыў, што гістарычная навука павінна ствараць «летапіс народнага жыцця». Напісаная ім «Гісторыя Літвы і Русі да Люблінскай вуніі з Польшчай» выводзіла пачатак айчыннай дзяржаўнасці з Полацкага княства. Прафесар ведаў спадчыну Францішка Скарыны. Высока ацэньваючы дзяржаўную беларускую мову Вялікага Княства, Яўхім Лялевель, як і Адам Міцкевіч, падкрэсліваў яе старажытнасць і багацце.

У час паўстання 1831 года Лялевель уваходзіў у яго Часовы ўрад. Пад уплывам гэтага гісто-

Даследнікі даўніны

рыка і палітыка пазней склаліся погляды Кастуся Каліноўскага ды яго аднадумцаў. Сёння ў Вільні і Горадні можна прайсці па вуліцах імя Лялевеля. У адной з залаў бібліятэкі Віленскага ўніверсітэта створаная цікавая экспазіцыя пра Лялевеля, а ва ўніверсітэцкім двары лёгка знайсці памятную дошку выдатнаму суайчынніку.

Плённа збіраў археалагічныя і пісьмовыя сведчанні гісторыі Літвы-Беларусі прафесар Ігнат Анацэвіч. Яго ведалі і паважалі супрацоўнікі архіваў і бібліятэк Варшавы і Кёнігсберга, Дэрпта і Рыгі, Пецярбурга і Масквы.

Віленскія студэнты з нецярпеннем чакалі гістарычна-археалагічных экспедыцый па родным краі, куды іх клікаў прафесар Іван Лабойка. Пад яго кіраўніцтвам моладзь зрабіла апісанні васьмідзесяці гарадоў і мястэчак.

Прафесар Язэп Ярашэвіч вызначаўся бліскучым веданнем летапісаў і хронік. Ён мог бы вольна паразмаўляць на старабеларускай мове з вялікім князем Гедзімінам пра перавод маскавітаў у бітве пад Воршай. Ярашэвіч напісаў гістарычныя нарысы пра беларускія Бельск, Драгічын, Супрасль. Калегі-выкладчыкі і студэнты зачытваліся ягонай трохтомнай кнігай «Вобраз Літвы ад найстаражытнейшых часоў да канца XVIII ст.». Пасля змагарскіх падзей 1831 года Ярашэвіч апынуўся ў ліку гісторыкаў-патрыётаў, абвінавачаных уладамі ў «няправільным накірунку мыслення» і надоўга пазбаўленых працы.

У 1832-м на дзверы ўніверсітэцкіх карпусоў павесілі цяжкія замкі. Каланізатары не толькі помсцілі за ўдзел педагогаў і студэнтаў у змаганні за незалежнасць. Страх выклікала сама дзейнасць віленскіх гісторыкаў і філолагаў, паогул гуманітарыяў. Яны адкрыта і абгрунтавана заяўлялі пра самастойнасць беларускага народа, яго гісторыі, культуры і мовы.

У Полацку, Гомелі, Слуцку

Гісторыяй свайго краю глыбока цікавіліся выкладчыкі Полацкага езуіцкага калегіюма, пераўтворанага ў 1812-м у Акадэмію з правамі ўніверсітэта. Гэта пацвярджае акадэмічны часопіс «Полацкі месячнік», што меў адмысловы гістарычны раздзел. Там публікаваліся ўрывкі з даўніх рукапісаў, краязнаўчыя і навуковыя нарысы. Аўтары часопіса прыйшлі да высновы, што ў часы Рагвалода і Рагнеды продкі беларусаў — крывічы — ужо мелі дзяржаву, якая дасягнула найвышэйшай магутнасці за князем Усяславам Чарадзеем. Гісторыя дзяржаўнасці працягвалася ў Вялікім Княстве Літоўскім, дзе галоўнае месца належала беларускім землям, а дзяржаўнай моваю была старабеларуская.

Аднак каланіяльныя ўлады зачынілі Полацкую акадэмію яшчэ раней за Віленскі ўніверсітэт...

Знаныя калекцыі рукапісаў, старадрукаў, археалагічных і этнаграфічных матэрыялаў былі

Двор Віленскага ўніверсітэта з вежай абсерваторыі напрыканцы XVIII ст.

сабраныя ў Гомелі. Іх даследнік Іван Грыгаровіч пачаў выдаваць «Беларускі архіў старажытных грамат». Туды ўвайшлі дакументы XIII–XVIII стагоддзяў: прывілеі вялікіх князёў, граматы гарадоў з магдэбургскім правам на самакіраванне, пастановы Берасцейскага царкоўнага сабора 1596 года, на якім была створаная Вуніяцкая царква. З’яўленне такога архіўнага зборніка доказна абвяргала цверджанні пра адвечную прыналежнасць Літвы-Беларусі да «русского мира». Царская цензура спыніла публікацыю «Беларускага архіва». Толькі пры канцы XX стагоддзя знайшлася і была надрукаваная праца Грыгаровіча «Беларускія іерархіі». Яна ўзбагаціла сучасных гісторыкаў шматлікімі звесткамі з мінулага праваслаўнай царквы.

Вялікая ўвага надавалася айчыннай гісторыі ў Слуцкай гімназіі. Яе выпускнік Станіслаў Богуш-Сестранцэвіч стаў каталіцкім арцыбіскупам і мітрапалітам, але, нягледзячы на шматлікія царкоўныя клопаты, усё жыццё цікавіўся беларускай даўнінай. Ён спачваў паўстанню Тадэвуша Касцюшкі, разглядаў у сваіх працах паходжанне беларусаў, напісаў кнігу «Гісторыя сарматаў і славян».

Магілёвец Міхал Без-Карніловіч быў генералам і кіраваў некалькімі тапаграфічнымі экспедыцыямі па беларускіх губернях. У выніку нарадзілася кніга «Гістарычныя звесткі пра знакамітыя мясціны ў Беларусі». Яна зрабіла аўтара вядомым гісторыкам, краязнаўцам і этнографам. Без-Карніловіч з гонарам пісаў пра створанае крывічамі магутнае Полацкае княства і яго паспяховае змаганне з наступам крыжакоў. Ён вызначыў месца — берагі Валовай азярыны, — дзе ў дахрысціянскім Полацку знаходзілася галоўнае паганскае капішча. І сёння з вялікай цікавасцю чытаюцца сабраныя гэтым гісторыкам звесткі пра беларускія гарады і мястэчкі Магілёў, Віцебск, Воршу, Мсціслаў, Друцк, Копысь, Лукомль, Чарэю, Себеж, Невель, Люцын.

Без-Карніловіч даў дасціпныя апісанні характару нацыянальных мяшчыняў краю, аднак найперш — саміх беларусаў. У сярэдзіне XIX стагоддзя ён пісаў: «Ад беларуса ўсёго можна дабіцца справядлівасцю, памяркоўнасцю і ласкай. Ён верны і ўдзячны за дабро, ды пры гэтым не стрывае ўчыненай яму несправядлівасці. Нашчадкі крывічоў шчырыя і дасюль захавалі мову, народнае адзенне і звычаі даўніх пакаленняў».

Павел Шпілеўскі

Беларускімі паданнямі пра прыэваратняў-ваўкалакаў, пра

зачараваныя скарбы і змаганне асілкаў з лютымі цмокамі з дзяцінства цікавіўся будучы этнограф, фалькларыст і пісьменнік Павел Шпілеўскі. Ён нарадзіўся на Бабруйшчыне, але вучыўся і значную частку жыцця правёў у Пецярбурзе. Там пад адметным псеўданімам — Драўлянскі — і сапраўдным прозвішчам выходзілі ў свет яго шматлікія этнаграфічныя і гістарычныя публікацыі: «Беларускія народныя паданні», «Даследаванне пра ваўкалакаў», «Беларускія прымаўкі», «Вясельныя абрады», «Беларусь у фантастычных яе казках», «Пасольства Льва Сапегі ў Масковію».

Беларусаў гэты вучоны лічыў «найстаражытнейшым народам у славянскім свеце».

Шматлікія чытачы і сёння маюць літаратурна-краязнаўчыя нарысы Шпілеўскага, аб’яднаныя ў кнігу «Падарожжа па Палессі і Беларускім краі».

Вандроўнік Даленга

У першай чвэрці XIX стагоддзя ў многіх беларускіх гарадах і паселішчах адбываліся раскопкі, якімі кіраваў высокі, вастроносы, нязменна засяроджаны чалавек адразу з некалькімі нататнікамі ў кішэнях. Ён заўсёды гатовы быў прачытаць гістарычную лекцыю цікаўным мясцовым жыхарам. Гэтага археолага звалі Зарыян Даленга-Хадакоўскі.

Амаль ніхто не ведаў, што яго сапраўднае імя — Адам Чарноцкі. Шляхціча Чарноцкага за сімпатыі да Напалеона здалі ў салдаты. З войска ён уцёк да французаў разам з планам Бабруйскай фартэцы. Потым, развітаўшыся з няспраўджанымі надзеямі на аднаўленне Вялікага Княства, Адам і змушаны быў памяняць імя і прозвішча.

Даленга-Хадакоўскі шмат вандраваў: збіраў старадаўнія рэчы, запісваў народныя звычаі, песні і казкі, загадкі і замовы. У 1818 годзе ён упершыню атрымаў ад Віленскага ўніверсітэта дазвол на раскопкі ў Літве-Беларусі і правёў паспяховыя археалагічныя росшукі ў Полацку, Тураве, Віцебску, наваколлі Берасця, Магілёва, Гомеля, Бабруйска. Зарыян удакладніў межы рассялення крывічоў і месца векапомнай бітвы на Нямізе. Яго цікавілі даўнейшыя гандлёвыя шляхі па Дзвіне, Дняпры, Нёмане, Бярэзіне. Дваццаць істотных памылак ён выявіў у «Гісторыі дзяржавы Расейскай» Мікалая Карамзіна.

Зарыян Даленга-Хадакоўскі пакінуў наступнікам гістарычна-геаграфічныя і астранамічна-батанічна-заалагічныя слоўнікі, зборнікі беларускіх песняў і міфаў, запісы прыказак і прымавак. Мы называем яго адным з першых айчынных гісто-

рыкаў, археолагаў і этнографаў. Ягоныя даследаванні сталіся ўзорам для цэлага шэрагу славутых вучоных: чэха Паўла Шафарыка, паляка Лукаша Галамбёўскага, расейца Ізмаіла Сразнеўскага. Сваім настаўнікам лічылі Зарыяна Даленгу і прадаўжальнікі ягонае справы ў Беларусі браты Канстанцін і Яўстах Тышкевічы.

Графы Тышкевічы

Беларускія арыстакраты Тышкевічы здаўна валодалі мястэчкам Лагойск. Граф Пій Тышкевіч, які пражыў 102 гады, збудаваў там на пачатку XIX стагоддзя прыгожы двухпавярховы палац. У Лагойску ён адчыніў палатняна-папярковую мануфактуру. Часта запрашаў да сябе гасцей на балі ды канцэрты, бо цудоўна граў на скрыпцы.

Пія любілі за гасціннасць, хоць сёй-той лічыў графа дзіваком, таму што мацней за гаспадарчыя клопаты яго вабілі справы даўно мінулых дзён. Гаспадар лагойскага палаца пісаў хроніку свайго роду і старанна парадкаваў яго архіў. У палацавых пакоях на сценах былі развешаныя панцыры і кальчугі, мячы, дзіды і арбалеты. Граф ганарыўся нумізматычнай калекцыяй з 1150 манет і медалёў, рэдкімі знаходкамі з антычных гарадоў Пампеяў і Геркуланума, што загінулі ад вывяржэння вулкана Везувія. Пій мог на цэлы дзень зачыніцца ў палацавай бібліятэцы з даўнім рукапісам. На пытанні родзічаў, што ён шукае ў старасвецчыне, дасціпна адказваў: «Заўтрашні дзень».

Цікавасць да гісторыі адбацькі перайшла сынам. Старэйшы, Канстанцін, вучыўся ў Полацкім езуіцкім калегіюме і Віленскім універсітэце. Малодшы, Яўстах, скончыў Менскую гімназію. Яе выхаванцам маглі б пазайздросціць па ўзроўні адукацыі і некаторыя выпускнікі ўніверсітэтаў.

Братоў Тышкевічаў найбольш вабіла археалогія. Канстанцін даследаваў болей за 200 курганоў, гарадзішчаў і замчышчаў у Менскай і Віленскай губернях. Ён правёў экспедыцыю па рацэ Вілія (Вяляя) і выдаў краязнаўчую кнігу «Вілія і яе берагі». Яўстах раскопваў археалагічныя помнікі ў Менску, Крэве, Гальшанах, Міры, Слуцку, Лідзе, Заслаўі. Для тых росшукаў, апрача невялікай грошай, патрэбна была і асабістая мужнасць: мясцовыя жыхары лічылі загадкавыя капцы-курганы недатыкальнымі і часта ставіліся да археолагаў з непрыхаванай варожасцю.

Каб пазнаёміцца з досведам замежных калегаў, Яўстах праўляўся ў Швецыю, Данію і Фінляндыю. Там у архіўных сховішчах ён адшукаў шмат памятак беларускай гісторыі.

У 1842-м браты-археолігі на аснове папоўненых імі бацькавых калекцый стварылі ў Лагойскім палацы першы ў краі музей старажытнасцяў. Гасцей сустракалі там партрэты дванаццаці пакаленняў роду Тышкевічаў. Ганаровае месца займаў жывапісны партрэт графа Пія, замоўлены ў мастака Яна Дамея.

Працяг на стар. 18 (12) »

Даследнікі даўніны

«Працяг.
Пачатак на стар. 17 (11)

Побач з граматамі і картамі эпохі Вялікага Княства Літоўскага ў лагойскім музеі былі выставлены багатыя археалагічныя зборы, зброя — ад старадаўніх гарматаў і ручніцаў да цэлага арсенала часоў вайны 1812 года, беларускія ручнікі і абрусы... Да ўнікальных экспанатаў, ад якіх не адмовіўся б любы музей Еўропы, належалі два мячы з мініяцюрнымі партрэтамі вялікага князя і караля Сцяпана Батуры, шпага цара Пятра I, творы італьянскіх мастакоў фларэнтыйскай школы.

Віленскі музей старажытнасцяў

Браты Тышкевічы мелі далёкасяжныя планы. Яны перавезлі частку лагойскіх экспанатаў у Вільню і дамагліся ад уладаў дазволу заснаваць Віленскі музей старажытнасцяў. Той красавіцкі дзень 1856 года, калі ў самай вялікай зале былога ўніверсітэта адчыніў дзверы новы музей, Яўстах і Канстанцін называлі адным з найшчаслівейшых дзён жыцця.

Заснавальнікі музея паставілі мэту стварыць у ім атмасферу ўрачыстасці і велічы айчыннай даўніны. На ўваходзе віселі харугвы з гербамі Вільні, Горадні, Менска, Віцебска, Полацка, Магілёва. Наведнікаў віталі мармуровыя бюсты знаных продкаў — вялікіх князёў, ваяводаў, палітыкаў. Ва ўрачыстай прамове Яўстах Тышкевіч (ён быў галоўным аўтарам экспазіцыі) казаў, што музей павінен «як у лютэрку, даць адбітак жыцця народа на кожным этапе яго шляху». Гісторык з удзячнасцю ўзгадаў тых, хто ахвяраваў музею свае прыватныя скарбы, сярод якіх быў асобнік Статута Вялікага Княства Літоўскага 1588 года. Усім тромстам запрошаным на ўрачыстасць гасцям уручылі напісаны з гэтай нагоды верш Уладзіслава Сыракомлі.

Музей у Вільні меў дванаццаць тысяч эспанатаў і адпавядаў дасягненням музейнай справы Еўропы. Улады дазволілі, каб экспазіцыя была адчыненая для ўсіх ахвотных усяго два разы на тыдзень па чатыры гадзіны. Але музей хутка набываў папулярнасць, і за першыя два месяцы ў ім пабывалі чатыры тысячы віленцаў і прыезджых. Наведнікі падоўгу затрымліваліся перад партрэтамі знакамітых асобаў з арыстакратычных родаў Радзівілаў, Хадкевічаў, Сапег, Храптовічаў, Тышкевічаў. Навукоўцаў і ўсіх аматараў гісторыі вабілі калекцыі геаграфічных карт і атласаў, рукапісаў і старадрукаў, аўтографічных гістарычных дзеячаў. Захапленне выклікалі слупкія паясы, манетныя скарбы і зброя розных стагоддзяў. У археалагічным адзеле ўвагу спынялі каменныя паганскія стоды (ідалы) са Случчыны, гарматныя ядры з Менскага замка,

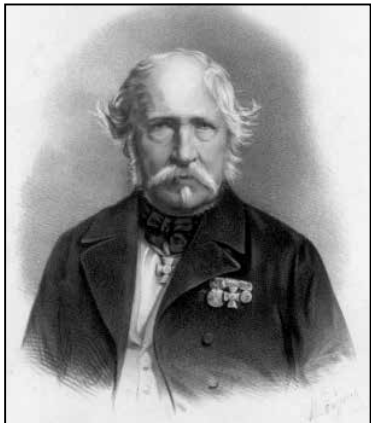
пячатка з Крэва, кальчуга са славянскімі пісьмёнамі з Воршы.

Сваімі поглядамі супрацоўнікі музея і археалагічнай камісіі былі блізкія да змагароў 1863 года, ды і сама экспазіцыя нараджала патрыятычныя настроі. Расправіўшыся з паўстанцамі, генерал-губернатар Мураўёў-Вешальнік загадаў Віленскую археалагічную камісію зачыніць, а музей — прыстасаваць для паказу «живых свидетельств исконной русской жизни здешнего края». Найбольш каштоўныя экспанаты адправілі ў Маскву. Цяпер у Гістарычным музеі Расіі выстаўленая, да прыкладу, старажытная аршанская кальчуга, якой ганарыліся браты Тышкевічы.

Каланізатары знішчылі дзівосны свет беларускай даўніны, куды траплялі наведнікі віленскага музея. Улады добра разумелі магутную сілу гістарычнай памяці.

Тодар Нарбут

На землях былога Вялікага Княства аўтарытэтным было імя яшчэ аднаго гісторыка і археолага — выпускніка Віленскага ўніверсітэта Тодара Нарбута. У 1812 годзе ён разам з усёй ліцвінскай шляхтай чакаў прыходу Напалеона як збаўлення ад чужынскай улады. Нарбут меў

вайсковы і інжынерны досвед і валодаў дзевяццю еўрапейскімі мовамі. Імператар Францыі высока ацаніў веды патрыёта-ліцвіна. Той выконваў адказныя заданні ў сувязях Часовага ўрада адроджанага Вялікага Княства з французскімі ўладамі. Пасля адступлення напалеонаўскіх войскаў Тодар хаваўся ад пераследу, але ўсё жыццё зберагаў у скураным куфэрку свой французскі мундзір, называючы яго «старым прыяцелем».

Тодар Нарбут праводзіў раскопкі курганных пахаванняў, вывучаў Лідскі і Наваградскі замкі, міфалогію і фальклор. Ён надрукаваў помнік айчынага летапісання — «Хроніку Быхаўца» — і стаў аўтарам дзеячцітомнай «Гісторыі», давеўшы разгляд падзей да Люблінскай вуніі.

Калі Беларусь-Літва зноў узялася за волю ў 1831-м, адстаўны капітан-інжынер Нарбут намалываў для паўстанцаў некалькі планаў Вільні і наладзіў ліццё гарматаў. Сыны гісторыка — Людвік і Баляслаў — сталі камандзірамі паўстанцкіх аддзелаў у 1863 годзе.

Нястомны Адам Кіркор

Жыхары краю ў другой палове XIX стагоддзя зачытваліся публікацыямі гісторыка, археолага і этнографа Адама Ганорыя Кіркора. Сябры называлі яго «працавітым мурашом», які дзень пры дні аднаўляе айчынную даўніну. Кіркору дапамагала тое, што ён меў літаратурныя здольнасці, быў выдаўцом і ўладальнікам друкарні. У «Віленскіх зборніках», «Памятных кніжках Віленскай губерні», у газеце «Віленскі веснік», якую сам рэдагаваў, Кіркор таленавіта паказваў скарбы беларускай культуры, асаблівасці нашай мовы і нацыянальнага характару.

Нястомны Кіркор вывучыў блізу 1000 курганоў па ўсёй Беларусі. Свае археалагічныя і этнаграфічныя калекцыі ён ахвяраваў Віленскаму музею старажытнасцяў.

Галоўны вынік вандровак і росшукаў Адама Кіркора — ягоныя працы «Літоўскае Палессе» і «Беларускае Палессе». У 1882 годзе яны выйшлі асобным важкім томам у папулярнай серыі «Малюнічая Расея». Літоўскім Палесем гісторык называў Віленскую, Гарадзенскую і Ковенскую губерні, а Беларускім — Віцебскую, Магілёўскую, Менскую і Смаленскую. Чытачы атрымалі два дзясяткі добра ілюстраваных нарысаў, прысвечаных гісторыі, народным звычаям і традыцыям, побыту і гаспадарчаму жыццю, а таксама прыродзе колішніх земляў Вялікага Княства Літоўскага.

У той час беларуская мова ў кнігадруку была пад забаронай, таму Кіркор пісаў свае працы па-польску або па-расейску, аднак усе яны былі прасякнутыя гонарам за сваёй мінэе свайго народа і вераю ў яго духоўныя сілы.

Гісторык Прыдзвіння

Увесь Віцебск ведаў высокую постаць і адметныя вусы Аляксея Сапунова. Абараніўшы дыплом гістарычна-філалагічнага факультэта Пецябургскага ўніверсітэта, ён выкладаў лацінскую і грэцкую мовы ў Віцебскай гімназіі. Але паважу яму прынесла найперш не педагогічнае майстэрства, а бліскучая дасведчанасць у гісторыі Прыдзвіння. Сапуноў узнёсла пісаў, што менавіта ў хвалае

Дзвіны нараджалася беларуская гісторыя.

З-пад пяра гісторыка і краязнаўца выйшлі працы «Полацкі Сафійскі сабор», «Дзвінскія, або Барысавы камяні», «Помнікі часоў старажытных і найноўшых у Віцебскай губерні», «Універсітэт у Полацку» (пра гісторыю Полацкай акадэміі). Кнігу Аляксея Сапунова «Рака Заходняя Дзвіна» можна назваць тагачасным бестселерам, які і сёння чытаецца з захапленнем.

Гэтая кніга падае безліч гістарычных, геаграфічных, прыродных цікавостак. Да прыкладу, аўтар падрабязна апісвае рыбу, што вялася ў Дзвіне і яе прытоках, спосабы рыбнай лоўлі і звязаныя з гэтым заняткам легенды, паданні і прыкметы. Дзвінскія самы ў тыя часы сваімі памерамі і паводзінамі нечым нагадвалі акулаў і маглі пацягнуць неабачлівага купальніка на дно. Шчупакі дасягалі пудовай вагі, а лавілі іх, апрача вядомых сёння снасцяў, шастамі з пятлёй. У наваколлі Полацка ў Дзвіне сустракаліся ласосі. Даўней у нізавінах ракі іх было столькі, што, наймаючыся на службу, работнікі ў дамовы з гаспадаром прасілі, каб болей двух разоў на тыдзень іх ласосямі не кармілі. Асобны раздзел кнігі прысвячаўся тэме «Дзвіна ў паэзіі».

Самай буйной і значнай працай Сапунова сталі тры тамы сабраных ім дакументаў пад назваю «Віцебская даўніна». Там змешчаныя Віцебскі летапіс, урывкі з айчынных хронік, граматы полацкіх і віцебскіх князёў, прывілеі на магдэбургскае права, матэрыялы 1812 года. Шмат старонак «Віцебскай даўніны» апавядаюць пра войны Вялікага Княства Літоўскага і Рэчы Паспалітай з Масковіяй. Яны вельмі абгрунтавана паказваюць захопніцкую палітыку цароў Івана Жалівага і Аляксея Міхайлавіча. «Віцебскую даўніну» аздаблялі партрэты гістарычных асобаў, малюнкi архітэктурных помнікаў, карты.

Аляксей Сапуноў актыўна прычыніўся да стварэння Віцебскага археалагічнага музея і Віцебскай архіўнай камісіі. Ён ствараў у родным горадзе аддзяленне Маскоўскага археалагічнага інстытута і потым чытаў там лекцыі. Студэнты любілі жыць у расповеды выкладчыка пра яго гімназічнае і студэнцкае юнацтва. Напрыклад, пра тое, што ў гімназіі Сапуноў любіў запускаяць паветраных змеяў. Майстравалі іх са старых папераў з пячаткамі, сцягнутых гімназістамі з царкоўнага архіва, дзверы якога не зачыніліся на замок. Гісторык скрушліва казаў, што такім чынам на вецер бяздумна пусцілі безліч гістарычных дакументаў. Ён вучыў студэнтаў берагчы кожнае сведчанне даўніны.

Насуперак замовам каланізатараў

Імперская навука імкнулася ўсяляк давесці, што Беларусь — спрадвечная частка царскай

імперыі, а беларусы — заходняя галіна «русскаго племени». Гэтай мэце павінен быў служыць створаны ў Вільні неўзабаве пасля паўстання 1863 года Паўночна-Заходні аддзел Расейскага геаграфічнага таварыства. Ягонымі супрацоўнікамі былі этнографы-беларусы Павел Шэйн, Юллян Крачкоўскі, Еўдакім Раманаў. Але яны кіраваліся не задамкі чынавенства, а сумленна даследвалі мову, фальклор, звычаі і абрады народа.

Шэйн сабраў у зборніку «Беларускія народныя песні» звыш тысячы разнастайных твораў. Крачкоўскі ўпершыню глыбока заняўся сямейнымі, каландарнымі і сельскагаспадарчымі абрадамі беларусаў. Ён адкрываў свету беларускія традыцыі выхавання дзяцей і фальклорныя скарбы нашага вяселля, здабыткі народнай кулінарыі і медыцыны. Еўдакім Раманаў выдаў дзевяць кніг свайго «Беларускага зборніка», сапраўднай энцыклапедыі побыту і культуры.

Мітрафан Доўнар-Запольскі

Мітрафан нарадзіўся ў шляхецкай сям'і. Ён з дзіцячых гадоў вылучаўся захапленнем гісторыяй і наогул шырокім светапоглядам. З восьмага класа киеўскай гімназіі Доўнар-Запольскага адлічылі за чытанне кніг «злачыннага зместу». Такімі страшнымі для ўладаў кнігамі былі прызнаныя, напрыклад, паэмы Тараса Шаўчэнкі. Будучы на падарэнні ў паліцыі, юнак, тым не менш, здолеў здаць гімназічныя экзамены экстэрнам і паступіць на гістарычна-філалагічны факультэт Кіеўскага ўніверсітэта.

У 1888-м, усяго ў дваццаць адзін год, Мітрафан надрукаваў нарыс «Беларускае мінулае». Там ён стварыў канцэпцыю гістарычнага развіцця беларускага народа. Малады гісторык заявіў пра неабходнасць нацыянальнага адраджэння беларусаў, якія павінны заняць раўнапраўнае месца ў сям'і народаў Еўропы.

Неўзабаве з'явілася першая буйная праца Доўнар-Запольскага — «Нарыс гісторыі Крывіцкіх і Дрыгавіцкіх земляў да канца XII стагоддзя». Ён апублікаваў дзясяткі артыкулаў, дзе разглядаў самыя розныя перыяды і падзеі айчыннай гісторыі ад старажытных беларускіх княстваў да ўздыму Вялікага Княства Літоўскага ў часы Вітаўта і ягоных наступнікаў. Дзякуючы Доўнар-Запольскаму быў надрукаваны Баркулабаўскі летапіс XVII стагоддзя. Вялікую каштоўнасць маюць і ягоныя этнаграфічныя публікацыі пра беларускае стаўленне да зямлі, пра нашыя святы, вяселле, шлюб і сямейныя звычаі...

Доўнар-Запольскі імкнуўся аб'яднаць калегаў — беларускіх гісторыкаў — у навуковую супольнасць. Ён марыў пра нацыянальны Беларускі ўніверсітэт.

На мяжы XIX і XX стагоддзяў Мітрафан Доўнар-Запольскі сказаў пра беларусаў прарочыя словы: «Народ, які меў сваю дзяржаву, мусіць мець яе зноў».

Шэсць сцэнараў развіцця падзей у Беларусі

Аляксандр ДАБРАВОЛЬСКІ

Беларусь знаходзіцца ў сітуацыі вострага палітычнага крызісу, які паўстаў пасля таго, як былы прэзідэнт краіны Аляксандр Лукашэнка прайграў выбары, але вырашыў застацца ва ўладзе, сфальсіфікаваўшы вынікі галасавання. Паводле шматлікіх сведчанняў, выбары выйграла Святлана Ціханоўская, і ў гэтым не сумняваецца большасць грамадзян Беларусі.

Адразу пасля выбараў пачаліся масавыя акцыі пратэсту, якія працягваюцца ўжо амаль чатыры месяцы. Пратэстоўцы патрабуюць спынення рэпрэсій, вызвалення палітвязняў і правядзення новых сумленных выбараў. Міжнародная супольнасць у сваёй пераважнай большасці не прызнала Лукашэнку абраным прэзідэнтам, пры гэтым вядучыя краіны свету фактычна прызнаюць пераможцай выбараў Святлану Ціханоўскую, з якой праводзяцца сустрэчы на вышэйшым узроўні.

Святлана Ціханоўская з самага пачатку прапанавала перамовы і ініцыявала для гэтага стварэнне Каардынацыйнай рады. Аляксандр Лукашэнка на перамовах з Каардынацыйнай радай ісці не хоча і пераследуе яе чальцоў. Як альтэрнатыву перамовам Лукашэнка прапануе правядзенне канстытуцыйнай рэформы ў нявызначаныя тэрміны, праект змены Канстытуцыі таксама не прад’яўлены грамадству. Пратэстоўцы ўспрымаюць гэта як падман і спробу цягнуць час. У краіне ідуць масавыя рэпрэсіі супраць пратэстоўцаў.

У гэтай сітуацыі падзеі могуць развівацца па некалькіх сцэнарах.

Першы сцэнар: новыя выбары ў выніку перамовай

Варыянт 1.1. Лукашэнка прымае рашэнне пра гатоўнасць да перамовай. Ён прызначае перамоўную групу. З боку пратэстоўцаў у перамовах бярэ ўдзел перамоўная група, прызначаная Святланай Ціханоўскай, група супрацоўнічае з Каардынацыйнай радай.

Варыянт 1.2. Група людзей, якія прадстаўляюць інтарэсы ранейшай улады, прымае рашэнне пра ўступленне ў перамовы. Яны фарміруюць перамоўную групу. З боку пратэстоўцаў у перамовах бярэ ўдзел перамоўная група, прызначаная Святланай Ціханоўскай, група супрацоўнічае з Каардынацыйнай радай.

Прадмет перамовай — правядзенне новых выбараў і парадак дзеянняў у пераходны перыяд. Магчымае абмеркаванне парадку дзеянняў у перыяд да ўступлення ў паўнамоцтвы зноў абраных органаў улады.

Тэмы перамовай: Хто праводзіць выбары, як фарміруюцца выбарчыя камісіі? У якой паслядоўнасці праводзяцца выбары ў розныя органы ўлады (прэзідэнцкія, парламенцкія, мясцовыя)?

Паводле якога заканадаўства праводзяцца выбары?

Як узгадняецца і прымаецца новая Канстытуцыя?

Як забяспечваецца кіраванне краінай у перыяд да ўступлення ў паўнамоцтвы зноў абраных органаў улады?

Як забяспечваецца стабільнасць эканомікі ў пераходны перыяд?

Як забяспечваецца выкананне дамоўленасцяў, дасягнутых у выніку перамовай?

Якія гарантыі даюцца прадстаўнікам ранейшай улады наўзамен на вызваленне палітвязняў, адмову ад прымянення гвалту і на згоду выконваць дасягнутыя на перамовах дамоўленасці?

Другі сцэнар: новыя выбары ў выніку таго, што пасада прэзідэнта становіцца вакантнай

Варыянт 2.1. Былы прэзідэнт пакідае краіну.

Варыянт 2.2. Былы прэзідэнт падае ў адстаўку. Магчымы вынік — перацяканне сітуацыі ў варыянт 1.1.

Варыянт 2.3. Былы прэзідэнт арыштоўваецца. Магчымыя дзеянні:

1. Склікаецца круглы стол для прыняцця ўзгодненых рашэнняў на конт парадку правядзення выбараў. У круглым сталі прымаюць удзел прадстаўнікі ўрада з аднаго боку і Святланы Ціханоўскай і Каардынацыйнай рады — з другога боку. Магчымы вынік — перацяканне ў варыянт 1.2.

2. Святлана Ціханоўская ўступае на пасаду выконваючай

абавязкі прэзідэнта і арганізуе выбары. Пры гэтым павінны быць вырашаныя пытанні, пералічаныя як тэмы для перамовай у сцэнары 1.

Трэці сцэнар: узмацненне жорсткасці рэжыму, масавыя рэпрэсіі, магчымае ўвядзенне надзвычайнага або ваеннага становішча

Прымаецца ўказ прэзідэнта аб надзвычайным ці ваенным становішчы, уводзіцца каменданцкая гадзіна на частцы тэрыторыі краіны, межы закрываюцца, абмяжоўваецца перамяшчэнне па тэрыторыі краіны, дзясяткі тысяч чалавек у зняволенні, апазіцыя пераходзіць у падполле. Фарміруецца Рух Супраціву.

Вынік: Лукашэнка застаецца ва ўладзе на некаторы час, але адсутнасць яго легітымнасці і дэфіцыт рэсурсаў для існавання рэжыму скарачаюць гэты перыяд. Сцэнар становіцца няўстойлівым, ёсць тэндэнцыя перацякання яго ў сцэнар 1 або 2.

Павысіць устойлівасць, хоць і не на доўгі перыяд, дапаможа масіраванае знешняе фінансаванне падсілкоўванне рэжыму, якое можа паступіць толькі з Расіі. Сама такая падтрымка будзе для Расіі сур’ёзнай праблемай. Стануць больш жорсткімі санкцыі супраць кіраўніцтва Беларусі і Расіі. Сцэнар так ці інакш мае тэндэнцыю перацячы ў сцэнар 1 або 2.

Чацвёрты сцэнар: спробы зацягнуць час з абяцаннем канстытуцыйнай рэформы ў надзеі, што пратэсты сціхнуць

Праводзіцца Усебеларускі народны сход (які з’яўляецца неканстытуцыйным органам). На сходзе прымаецца праект змены Канстытуцыі (хутчэй за ўсё, без канкрэтнага зместу і без канкрэтных тэрмінаў рэаліза-

цыі). Нягледзячы на магчымае зацягванне часу, Лукашэнка ў гэтай сітуацыі застаецца не легітымным, на грамадскую падтрымку ён разлічваць не зможа. Крызіс дзяржаўнага кіравання і эканамічны крызіс будуць узмацняцца. Акцыі пратэсту будуць працягвацца, набываючы новыя формы. Будуць расці і ўмацоўвацца новыя грамадскія структуры супраціву — ад незалежных прафсаюзаў да мясцовых ініцыятыў.

Абвешчэнне новых прэзідэнцкіх выбараў вясной 2021 года магло б змякчыць сітуацыю і аслабіць пратэсты, але Лукашэнка наўрад ці на гэта пойдзе. Зацягванне ж цяперашняй нявызначанай сітуацыі не можа доўжыцца бясконца. Калі не будзе прыкмет пераменаў, абвешчэнне крызісу магчыма ў любы момант.

Вельмі малаверагодна, што атрымаецца захаваць кіравальнасць да вясны 2021 года. Верагоднасць пратрымацца да восні і зусім блізкая да нуля. Гэты сцэнар няўстойлівы і мае тэндэнцыю да перацякання ў сцэнары 1, 2 або 3 (які таксама няўстойлівы).

Сцэнар пяты: увядзенне ў Беларусь расійскіх вайскоўцаў і паліцэйскіх фарміраванняў

Варыянт 5.1. Інкарпарацыя Беларусі ў склад Расіі. У гэтым выпадку ў Расіі хопіць рэсурсаў на ўтрыманне рэжыму на даволі доўгі час, але санкцыі, вялікая нагрузка на эканоміку і ўнутраныя хваляванні прывядуць да нестабільнасці сітуацыі ў Расіі.

Варыянт 5.2. Інкарпарацыі не будзе. Пры гэтым наступствы будуць блізкімі да варыянту 5.1.

Расія ўводзіць войскі і паліцэйскія сілы, спасылаючыся на абавязанні ў рамках АДКБ і/або просьбу кіраўніцтва Беларусі. Лукашэнка альбо адхіляецца ад пасады, альбо пазбаўляецца рэальнай улады.

Адбываецца раскол у сілавых структурах. Фарміруецца Рух Супраціву. Пачынаюцца

масавыя пратэсты, з’яўляюцца ачагі ўзброеных сутыкненняў. Уводзяцца жорсткія санкцыі супраць кіраўніцтва Беларусі і Расіі. Пагражае адключэнне ад SWIFT. У Расіі пачынаюцца хваляванні. У Расіі дастаткова рэсурсаў на падтрыманне сітуацыі на працягу некалькіх гадоў. Аднак сітуацыя становіцца нестабільнай. Будуць тэндэнцыі перацякання сцэнара ў сцэнар 1 або 2. Пры гэтым грамадскія настроі прывядуць да з’яўлення масавага антырасійскага руху. Стасункі з Расіяй будуць безнадзейна сапсаваныя.

Сцэнар шосты: наменклатурны або ваенны пераварот

Варыянт 6.1. Наменклатурны пераварот. Група высокапастаўленых чыноўнікаў адхіляе Лукашэнку ад улады. Вынік: перацяканне ў сцэнар 2.

Варыянт 6.2. Ваенны пераварот. Падраздзяленні сілавых структур бяруць пад кантроль сітуацыю, нейтралізуюць рэпрэсійныя падраздзяленні і адхіляюць Лукашэнку ад улады. Вынік:

1. Перацяканне ў сцэнар 2.
2. Перыяд ваеннага становішча, затым перацяканне ў сцэнар 2.

Аналіз пералічаных вышэй сцэнараў паказвае, што толькі два з іх устойлівыя і могуць мець стабільныя наступствы. Гэта сцэнары 1 і 2. Вынікам рэалізацыі гэтых сцэнараў з’яўляецца вырашэнне базавай супярэчнасці (народ адмовіў у даверы і патрабуе сыходу Лукашэнкі, але той не хоча сыходзіць).

Абвешчэнне новых выбараў пераарыентуе ўвагу грамадства на выбарчую кампанію, прычына для пратэстаў знікне. Калі грамадства ўспрыме новыя выбары як свабодныя і справядлівыя, будуць створаныя ўмовы для развіцця краіны без сур’ёзных унутраных канфліктаў на працягу як мінімум некалькіх гадоў. Калі выбары будуць зноў сфальсіфікаваныя, сітуацыя ў краіне застанеца нестабільнай.

Сцэнары 3, 4, 5 і 6 нестабільныя па некалькіх прычынах. Адна з прычын палягае ў тым, што ўлада застанеца нелегітымнай і не будзе мець падтрымкі грамадства. Другая прычына — у тым, што для падтрымання мінімальнай стабільнасці спатрэбіцца значна шмат рэсурсаў, якіх у цяперашняй улады не хопіць надоўга. Калі ўмяшаецца Расія, рэсурсаў будзе больш, але і яны не бясконцыя. Да таго ж у такой сітуацыі непазбежная дэстабілізацыя сітуацыі ў самой Расіі. Трэцяя прычына — непазбежны эканамічны крызіс з-за ўнутраных (супраціў насельніцтва) і знешніх прычынаў (санкцыі, міжнародная ізаляцыя). Па гэтых і іншых прычынах сцэнары 3, 4, 5 і 6 будуць мець тэндэнцыю да перацякання ў сцэнары 1 і 2.

МІЖНАРОДНЫЯ НАВІНЫ

ШАТЛАНДЫЯ. Вірус і незалежнасць

Напярэдадні Калядаў здзейснілася старая мара шатландскіх нацыяналістаў, якія даўно хацелі адмежавацца ад Англіі. Пасля ўспышкі новага штаму каронавіруса на паўднёвым усходзе Альбіёна ўлады Шатландыі 21 снежня абвясцілі пра закрыццё межаў з іншымі рэгіёнамі краіны. Такім чынам, калядныя святы шатландцы першы раз за амаль 300 гадоў будуць адзначаць асобна ад англічан. Праўда, пакуль строгая забарона на паездкі паміж Шатландыяй і астатняй часткай Вялікабрытаніі ўводзіцца толькі на святочны перыяд. Такая мера блакіроўкі мяжы ў рамках каранціну абмяркоўвалася ў тым жа Эдынбургу яшчэ вясной, але выклікала супярэчлівыя ацэнкі сярод шатландцаў. Аднак апошнія правалы кабінета Борыса Джонсана ў барацьбе з эпідэміяй выклікалі бум скепсісу адносна працягу знаходжання ў саюзе з Англіяй. Ужо ў кастрычніку колькасць прыхільнікаў незалежнасці наблізілася да 60 працэнтаў. Калі пералому на эпідэміялагічным фронце не адбудзецца, то, паводле ацэнак спецыялістаў, ужо ў траўні Шатландыя пачне падрыхтоўку да новага рэферэндуму наконт незалежнасці. Зрэшты, цяпер у палітычным жыцці Вялікабрытаніі пануе такі хаос, што нельга выключыць прыняцця гэтага рашэння яшчэ да вясны.

Паводле брытанскай прэсы

МАЛДОВА. Навагодні штурм

Адна з самых незвычайных сустрэч Новага года адбудзецца ў малдоўскай сталіцы. Тут працягваецца акцыя пратэсту фермераў, якія акупавалі плошчу перад будынкам парламента. Сяляне патрабуюць прыняцця законаў, каб падтрымаць аграсектар. А вось ноу-хау пратэстаў — трактары, на якіх фермеры прыехалі ў цэнтр горада. Пару разоў з дапамогай тых трактароў яны ўжо спрабавалі штурмаваць адміністрацыйны будынкі, аднак паліцыя гэтыя наступы адбівала. Зрэшты, пратэстоўцы кажуць, што галоўны штурм наперадзе, — яго плануюць зладзіць на Новы год, калі ў цэнтры горада будзе шмат людзей. З іх дапамогай спадзяюцца захапіць парламент. У сваю чаргу, прадстаўнік МУС ужо паабяцаў кожнаму з удзельнікаў гэтага штурму да сямі гадоў турмы. Застаецца дадаць, што большасць трактароў на кішынёўскім майдане зробленыя на МТЗ і, адпаведна, носяць марку «Беларус». Гэта дазваляе мясцовай прэсе друкаваць рэпартажы пад загалоўкамі накшталт ««Беларусы» штурмуюць парламент».

Паводле малдоўскай прэсы

ПЕРУ. Санта і крымінал

Уліме супрацоўнікі паліцыі, якія спецыялізуюцца на барацьбе з незаконным абаротам наркотыкаў, затрымалі буйнога гандляра. Здавалася, гэта досыць звычайная навіна. Аднак арыгінальнай яе робіць той момант, што дзейнічалі паліцыянтны пад выглядам Санта-Клаўсаў і эльфаў. У прынцыпе, гэта стары трук мясцовых аператывнікаў. Напрыклад, у мінулым афіцэры выдавалі сябе за вулічных прыбіральшчыкаў або бяздомных, каб зафіксаваць акт продажы наркотыкаў і ўзяць злачынцаў з доказамі. Гэтым разам паліцыянтны скарысталіся касцюмамі навагодніх казачных персанажаў, што дазволіла ім прасачыць і арыштаваць наркакур'ера. Апошні нават не падазраваў, што ў турму яго будуць канваваць Дзед Мароз і эльф. Практику работы агентаў пад прыкрыццём Санта-Клаўса вырашана працягнуць і далей, падчас калядных святаў. Аднак на ўсялякі выпадак цяпер агенты будуць абавязаныя насіць пад футрам Санты бронекамізэлькі.

Паводле французскай прэсы

СААЗ. Санта-Клаўса вірус не бярэ?

21 снежня Сусветная арганізацыя аховы здароўя (СААЗ) афіцыйна запэўніла дзяцей, што Санта-Клаўс неўспрымальны да віруса COVID-19, і, як вынік, зможа дастаўляць калядныя падарункі. Такую заяву зрабіла тэхнічны кіраўнік па надзвычайных сітуацыях у галіне аховы здароўя. Яна сказала ў тэлевізійным звароце: «Я разумею, што дзеці непакояцца пра Санту, таму што ён больш сталага ўзросту і належыць да адной з групаў рызыкі, але я магу вам сказаць, што Санта-Клаўс неўспрымальны да гэтага віруса». У СААЗ адначасова заявілі, што казачны персанаж зможа бяспечна ўваходзіць-выходзіць ды дастаўляць падарункі. Але функцыянеры арганізацыі пры гэтым папярэдзілі дзяцей, што трэба памятаць пра сацыяльнае дыстанцыяванне. Цікава, што шматлікія бацькі на інтэрнэт-форумах вельмі крытычна паставіліся да заявы. На іх думку, дзеці — не дурні, і калі пасля Калядаў будзе назірацца чарговая ўспышка эпідэміі, многія абвінавацяць Санта-Клаўса ў тым, што менавіта ён стаў прычынай новых заражэнняў.

Паводле брытанскай прэсы

Вядзьмарка замест Святога Мікалая

Алег НОВІКАЎ

Аказваецца, падчас фашыскай дыктатуры ў Італіі грамадству як эрзац Святога Мікалая спрабавалі навізаць культ вядзьмаркі.

Не толькі Мусаліні, але і многія іншыя дыктатары спрабавалі прыватызаваць навагоднія святы. Напрыклад, у гітлераўскай Германіі хрысціянскія элементы Калядаў падмяняліся артэфактамі германскіх паганскіх культў. Сцвярджалася, што Каляды першапачаткова не мелі нічога агульнага з нараджэннем Ісуса Хрыста, а святкаваліся як зімовае сонцастаянне і «адраджэнне сонца». Паколькі сімвалам сонца была свастыка, то Каляды, лагічна, набывалі рысы партыйнага свята нацыстаў.

Пад кардынальны перагляд у часы нацыстаў падпалі таксама ўсе біблейскія калядныя персанажы. Святы Мікалай быў абвешчаны германскім богам Одзінам (ці Вотанам), а Марыя і Ісус паказваліся ў вобразе эфектнай бландзіні і, адпаведна, бялявага немаўляці. Падчас усталявання нацысцкага рэжыму пачалі анансавацца і намеры адзначаць на Каляды прыход у свет «Збавіцеля-фюрэра». Зрэшты, няўдачы на франтах затармазілі праект. Хіба што ў 1944 годзе немцаў заклікалі падчас Калядаў памянаць загінулых салдат Вермахта.

Эксперыменты з Калядамі праводзілі і італьянскія фашысты. Іх прапагандысты таксама сыходзілі з задачы выкарыстання паганскіх і рымскіх міфаў

таксама зайграла новымі колерамі. Яе вобраз быў адаптаваны пад італьянскія міфы пра багінь урадлівасці і багацця, якія лёталі над палямі ўначы, каб дабраславіць ураджай.

Была яшчэ адна прычына для таго, каб ператварыць бабулю з бародаўкамі на носе ў калядную зорку. Афіцыезам было заяўлена, што, у адрозненне ад імпартаванага Санта-Клаўса, Бяфана з'яўляецца сапраўдным сімвалам італьянскіх Калядаў. Адпаведна, дзецям раілі атрымліваць падарункі ад вядзьмаркі.

Для папулярызавання вобразу Бяфаны ў масах былі імкліва мабілізаваныя пісьменнікі і паэты, якія складалі дзіцячыя вершы і загадкі пра вядзьмарку. Дайшло да таго, што некаторыя функцыянеры пачалі называць бабулю «фашыстка Бяфана». Аднак гэтым не абмежаваліся — і ў 1934-м кіраўніцтва партыі паставіла называць яе «Бяфана Дучэ», каб у рамках калядных святаў узмацніць таксама прэстыж дыктатара. Цікава, што такая трактоўка вядзьмаркі не спрацавала,

ў 1944 годзе. Цікава, што пасля пэўны час Касцёл спрабаваў весці кампанію супраць рэшткаў масавага паганства італьянцаў на прыкладзе Бяфаны, аднак пасля кінуў тую справу.

Што да Бяфаны, то з ёю пасля вайны адбыўся нечаканы культ-біт. Шматлікія фірмы і арганізацыі ў Італіі і цяпер шануюць сваю карпаратыўную вядзьмарку, якая на Каляды прыносіць падарункі дзецям супрацоўнікаў. Яна таксама папулярная як сувенір. Паколькі зеніт такой практыкі прыпаў на 1960-я гады, калі італьянская гаспадарка моцна развівалася, сёння шмат хто ўспрымае вобраз Бяфаны як настальгічны сімвал «добрых старых часоў». Ну а сама Бяфана, нягледзячы на сваё супярэчлівае ідэалагічнае мінулае, працягвае, як заўжды, разносіць падарункі.

Для даведкі:

Некаторыя даследчыкі лічаць, што папярэдніцай Бяфаны была паганская рымская багіня Strenia. Легенда абвясчае, што аднойчы халодным зімовым вечарам у дом да старой Бяфаны, выродлівай і гарбатай, з кручаватым носам і вострым падбародкам, пагрукалі вешчуны, якія шукалі шлях да немаўляці Ісуса і неслі яму золата, ладан і смірну, каб ушанаваць яго.

Яны папрасілі заночыць, бо дом у Бяфаны быў ахайны і дагледжаны. Раніцай яны спыталі дарогу ў Віфле-ем і паклікалі Бяфану з сабой, але яна спасалася на занятасць ды неабходнасць прыбрацца — і адмовілася. А потым спахапілася. Сабрала ўсё лепшае, што было ў яе ў доме, і кінулася следам за ім. Але знайсці не змагла.

Яна грукала ў дзверы кожнага дома, спрабуючы адшукаць патрэбнае немаўля, і пакідала падарунак у надзеі, што знайшла. Так і шукае да гэтага часу — але ніяк не знойдзе і працягвае пакідаць дзецям падарункі.

Шматлікія фірмы і арганізацыі ў Італіі і цяпер шануюць сваю карпаратыўную вядзьмарку, якая на Каляды прыносіць падарункі дзецям супрацоўнікаў. Яна таксама папулярная як сувенір

або сімвалаў для ўслаўлення рэжыму. Галоўная стаўка была зроблена на такую незвычайную фігуру, як Бяфана, або Бяфана — міфалагічнага персанажа, які ў казках выяўляўся як старая жанчына, што ляціць на зношаным веніку, каб наведць дзяцей у ноч з 5 на 6 студзеня (ноч Богаўлення) і напоўніць іх шкарпэткі, адмыслова павешаныя на камін альбо каля вакна. Дзеці, якія добра сябе паводзілі на працягу года, атрымлівалі ад Бяфаны прысмакі. Тыя, хто паводзіў сябе кепска, знаходзілі ў шкарпэтках вугаль або часнык.

Італьянцы шанавалі гэтую справядлівую вядзьмарку з язычніцкіх часоў, але ў 1928 годзе Беніта Мусаліні абвясціў дзень Бяфаны, які адзначаўся 6 студзеня, нацыянальным святам. Сама постаць Бяфаны

і ў выніку фашысты вярнуліся да першапачатковай версіі.

Адначасова правінцыйным федэрацыям фашыскай партыі прыйшоў цыркуляр — збіраць да дня Бяфаны ахвяраванні. Гандляры, прамыслоўцы і фермеры былі абавязаны даць нейкія грошы фашысцкім арганізацыям. Напярэдадні 6 студзеня на тыя сродкі набываліся падарункі, якія раздаваліся дзецям. Асноўную ролю ў кампаніі адыгрывалі моладзевыя секцыі партыі фашыстаў, што надавала культу Бяфаны прыкметы клопату рэжыму пра маладых італьянцаў. Таксама рабіўся акцэнт, нібыта Бяфана дапамагае перш за ўсё дзецям з бедных сем'яў, а гэта працавала на сацыяльную аўру дыктатуры.

Святы ў гонар Бяфаны на афіцыйным узроўні працягваліся да краху італьянскага фашызму

Алег НОВІКАЎ

Які ж пераднавагодні выпуск газеты — без агляду сусветных прагнозаў на наступны год? Тым больш, 2021-ы будзе, мякка кажучы, адметны.

Нават калі б 2020-ы быў падобны на звычайныя гады, якія папярэднічалі прыходу пандэміі, усё роўна напярэдадні 2021-га людзі б асцярожна ставіліся да будучыні. Усё праз папулярнасць астралагічных прагнозаў, складальнікі якіх разглядаюць наступны год як вельмі незвычайны. Гэта будзе першы год так званай «эпохі Вадаліва», якая стартавала 22 снежня — пасля таго, як планеты Сатурн і Юпітэр аказаліся ў сузор’і Вадаліва.

Для астралагаў гэта — не проста нейкае астранамічнае супадзенне. Калі ім верыць, такі расклад на небе наўпрост паўплывае на ўсіх нас. Сцвярджаецца, што асноўнай характарыстыкай новай эпохі стане адмова ад калектыўнай ідэі на карысць сцвярджэння асобы, індывідуальнасці. Гэта будзе час расквіцця талентаў. Аднак астралагі папярэджваюць, што пераход ад адной эпохі да другой можа быць звязаны з глабальнымі зрухамі і зменамі.

На такія глабальныя турбуленцыі, калі верыць прагнозам, наступны год сапраўды будзе вельмі багаты. Прычым, нам давядзецца мець справу з незвычайнымі з’явамі. Напрыклад, так званымі «войнамі вакцынаў», калі дзяржавы і манаполіі будуць змагацца, каб першымі стварыць дзейсную вакцыну супраць каронавіруса — зарабіць на гэтым грошы і за кошт новага прэпарату нават уцягнуць некаторыя краіны ў зону свайго геапалітычнага ўплыву. Прынамсі, агрэсіўная рэклама расійскай вакцыны «Спутник» на знешніх рынках спарадзіла ў прэсе такое выслоўе, як «Вакцыны рускі свет».

Яшчэ пару тыдняў таму ў грамадскай думцы дамінаваў аптымістычны графік выхаду

Фота www.marctechtoday.com

Горш не будзе

з эпідэміі. Некаторыя нават марылі, што «чума» закончыцца ў другім квартале наступнага года. Аднак рэгістрацыя ў Вялікабрытаніі новага штаму каронавіруса выклікала калектыўны шок і расчараванне.

Таксама відавочна, што глабальную эканоміку працягне ліхаманіць. Такія перспектывы прымушаць эканамістаў напружваць мазгі. Папярэднія спробы амартызаваць выкліканую вірусам рэцэсію за кошт ільготных крэдытаў і фінансавай дапамогі бізнесу мелі слабы ККД. Як сведчыць статыстыка, спажывецкі попыт і інвестыцыйная дынаміка застаюцца кволымі. Затое рэсурсы цэнтральных банкаў яўна не гумовыя.

Зрэшты, Захад, напэўна, неяк выкараскаецца. Увядзенне ў абарот адразу некалькіх вакцынаў дасць магчымасць на працягу наступнага года спыніць пандэмію і адмяніць каранціны. А вось на перыферыі назіраюцца небяспечныя сцэнары.

Па словах выканаўчага дырэктара Сусветнай харчовай праграмы ААН Дэвіда Бізлі,

такага крызісу не было за ўсе 75 гадоў існавання ААН. У 2020-м колькасць людзей, якія стаяць на парозе галоднай смерці, падскочыла да 270 мільёнаў. Гэта можа выклікаць не толькі масавую міграцыю, аднак і палітычныя землятрусy. Зрэшты, змяненне самой парадыгмы свядомасці людзей з-за каранціну і лакдаўнаў можа справакаваць пратэсты таксама ў краінах «першага свету».

Палітычныя ўраганы відавочна не абмінуць і нашы палесціны. У Расіі прагназуецца запуск трансферу ўлады, фрагмент якога — фарміраванне Дзяржсавета і пераразмеркаванне на яго карысць часткі ўладных паўнамоцтваў. Таму чакаюцца маштабныя кадравыя ратацыі, якія закрануць усе інстытуты ўлады. Адрывы элітаў ад эканамічных і сацыяльных рэалій, на думку некаторых каментатараў, непазбежна прывядзе да пратэстаў.

Напэўна, у постсавецкіх краінах улады паспрабуюць мяняць свой дызайн. Ва Украіне аслабленне рэйтыngu Зяленскага можа падштурхнуць да правядзення датэрміновых пар-

Што будуць рабіць Злучаныя Штаты на міжнароднай арэне — цяпер адно з самых дыскутаваных пытанняў. Посттрампаўская знешняя палітыка ЗША, на думку экспертаў, стане больш прадказальнай, рацыянальнай, узважанай

ламенцкіх і нават прэзідэнцкіх выбараў. Магчымая нестабільнасць унутры краіны можа актывізаваць знешніх гульцоў, якія не хаваюць свае тэрытарыяльныя прэтэнзіі на адрас «ненькі». Практычна няма сумневу, што калектыўная траўма армян ад прайгранай вайны ў Нагорным Карабаху прывядзе да сыходу ў адстаўку армянскага

БЕЛАРУСЬ У 2021-М: ПРАГНОЗЫ ЗАМЕЖНЫХ МЕДЫЯ

«Улюбимым выпадку, сітуацыя паступова разгортваецца такім чынам, што Расія і ЕС хутка могуць стаць у Беларусі супернікамі — як адбылося падчас падзеяў ва Украіне ў 2014 годзе. Першы варыянт: эканоміка Беларусі можа аказацца ў глыбокім крызісе, ад якога яе пазней уратуе Масква — папрабуючы наўзамен больш шчыльнага супрацоўніцтва і права на будаўніцтва ваенных баз. Другі варыянт: народ можа выйсці на вуліцы, размахваючы сцягамі ЕС, і Еўрасаюзу прыйдзецца адыйсці ад сваёй пасіўнай лініі. Адказам Расіі стала б узмацненне жорсткасці на адрас беларускай апазіцыі. Трэці варыянт развіцця падзей: пераемнікам Лукашэнкі можа стаць чалавек, перамозе якога будуць вельмі рады ў Бруселі. Расіі пераемнік не спадабаецца».

Helsingin Sanomat, (Фінляндыя)

«Хутчэй за ўсё, у наступным, 2021 годзе, намінальны прэзідэнт Беларусі Аляксандр Лукашэнка

яшчэ зможа захаваць уладу, аднак ужо ў 2022-м яго не будзе. Вясной будзе агульная дата правядзення новых выбараў, а таксама з’явіцца канчатковае рашэнне па канстытуцыйнай рэформе. На жаль, на сённяшні дзень немагчыма прагназаваць больш, чым тры месяцы».

Replyua.net (Украіна)

«Беларусь з’яўляецца партызанскай краінай, і пасля заканчэння масавых акцый пратэстаў у рэспубліцы адбудзецца пераход да другога этапу пратэстных рухаў. Пераход да другога этапу будзе адбывацца ў цяжкіх умовах, аднак грамадзяне Беларусі ўжо не спыняцца, і фактычна ў краіне ўжо ідзе стварэнне другой, падпольнай дзяржавы».

Украина.ру (Расія)

«Верагодна, Лукашэнка застанецца на сваёй пасадзе, намінальна дэлегаваўшы частку паўнамоцтваў Усебеларускаму сходу, куды

будуць адбірацца толькі правяраныя і лаяльныя людзі. Пры такім раскладзе цалкам магчыма стварыць і нейкую аддушыну для апазіцыі ў парламенце, бо Усебеларускі сход будзе блакаваць любыя нязручныя ініцыятывы. Вядома, гэта стварае рызыку новай хваляй пратэснай актыўнасці і далейшымі ўскладненнямі ў адносінах з Захадам. Разам з тым вопыт апошніх месяцаў паказаў, што ні на Захадзе, ні на Усходзе цяпер не гатовыя ісці на павышэнне ставак у Беларусі. Таму шанцы на паспяховае ажыццяўленне гэтай дзіўнай рэформы зусім не нулявыя».

Рубалтик (Латвія)

«Існуюць пэўныя асцярогі наконт таго, што пасля прыходу Байдэна да ўлады ў ЗША Захад можа больш актыўна ўмяшацца ў падзеі ў Беларусі, таму і Крэмль будзе спяшацца. Так, нядаўна сакратар украінскага Савета нацыянальнай бяспекі і абароны Аляксей Данілаў выказаў занепакоенасць, што

Расія ўвядзе ў Беларусь яшчэ больш шматлікі ваенны кантынгент, тым самым ускладніўшы сітуацыю не толькі ў гэтай краіне, але і паставіўшы пад пагрозу Украіну».

Jutarnji list (Харватыя)

«Калі гаварыць з пазіцыі рэалізму, то ў бліжэйшы год нам варта захаваць асцярожнасць. Не трэба занадта спадзявацца на чаканні апазіцыі на конт хуткага краху рэжыму. Хутчэй за ўсё (і да гэтага цяпер рыхтуецца большасць дзяржаў нашага рэгіёна) мы станем сведкамі працяглай пазіцыйнай вайны. Сёй-той у Беларусі нават кажа пра тое, што калі рэпрэсіі і жорсткасць набудуць сталы характар, залежнасць беларускага рэжыму ад сілавых структур так узрасце, што ён будзе вымушаны аддаць ім дзяржаву. Пры садзейнічання Расіі яны (сілавікі) проста пазбавяцца ад Лукашэнкі і абяруць са сваіх шэрагаў каго-небудзь іншага».

iROZHLAS, (Чэхія)

Вольга ІВАШАНКА

Каля 10 гадоў Уладзімір (імя героя змененае ў мэтах яго бяспекі) адпрацаваў у лячэбнай установе, па дапамогу ў якую звярталіся галоўным чынам прадстаўнікі вышэйшых эшалонаў беларускай улады. На працы яго ўсё задавальняла: калектыў, пастаяннае развіццё, тэхнічная аснашчанасць клінікі, добрыя ўмовы працы.

«Убачыў рэпартаж з Акрэсціна — і заплакаў»

— Але 10 жніўня я на ўласныя вочы ўбачыў тое, адбывалася на вуліцах, і ў чымсьці іншым пераканаў мяне ўжо ніхто не зможа. Я надзеў маску і сам выйшаў у горад. Захацеў сам паглядзець на тых «адмарозкаў, наркаманаў і прастытутаў», пра якіх гаварылі па нацыянальным тэлебачанні. Але не ўбачыў іх там! Уздоўж вуліц і праспектаў стаялі самыя звычайныя людзі — такія ж, як і я. Не п’яныя, без зброі, разважныя. Усіх нас у тых дні аб’ядноўвала адно: мы не хацелі мірыцца з тым, што адбываецца. І гэта супраць нас улады паставілі войска і зброю. Гэта нас, звычайных беларусаў, збівалі, нявечылі і кідалі ў СІЗА, дзе потым неміласэрна здэкаваліся проста за тое, што мы не гатовыя стаяць на каленях перад рэжымам.

А праз некалькі дзён я ўбачыў рэпартаж з Акрэсціна — і заплакаў, хоць са мной гэта здараецца вельмі рэдка.

Проста ўявіце. Мы жывем у цэнтры Еўропы, за акном ХХІ стагоддзё, а ў нас, у ІТ-краіне, як у гестапа, катуюць і гвалцяць людзей, кідаюць у бяззбройных святлашумавыя гранаты і страляюць ва ўпор.

У маім асяроддзі шмат калег-медыкаў. Знаёмыя хірургі распавялі пра выбітыя вочы, разарваныя жываты, парваныя ўрэтры, разбітыя пахвіны, пераломы, вывіхі рук, абпаленыя сятчаткі і парваныя барабанныя перапонкі.

Навошта ў тых дні пад ахову ўзялі крэматорыі? Што ў іх гарэла? Колькі чалавек загінула на самай справе?

У тых дні ўсе беларусы задалі адно і тое ж пытанне: за што?

«Мне сказалі, што я слабак, які не мае ўласнага меркавання»

Сярод маіх пацыентаў былі тыя, хто лёгка мог усё гэта спыніць. Але яны не спынілі. Як я мог спакойна далей прыходзіць на сваю працу? Як мог маўчаць, маючы зносіны з імі?

У той дзень Уладзімір прыехаў на працу і падаў заяву пра звальненне.

— У адказ на маю заяву мне сказалі, што я слабак, які не мае ўласнага меркавання. Спрабавалі растлумачыць, што ў Беларусі цяпер ідзе вайна з тэрарызмам, што прама цяпер бандыты захопліваюць дзіцячыя сады і што нейкія праплачаныя За-

Медыкі сыходзяць у партызаны

Маналог лекара, якога беларускія ўлады не змаглі арыштаваць, але прымусілі сысці ў падполле

хадам людзі замахваюцца на незалежнасць Беларусі. Мяне элементарна спрабавалі ідэалагічна апрацаваць. Але пасля таго, што я сам бачыў і што ведаю ад сваіх калегаў, зрабіць гэта ў іх не атрымалася.

Я разумеў, што застаюся без працы, статусу, мне паабяцалі, што пасля такога сыходу ніякіх добрых характарыстык мне ніхто не напіша, а ўладкавацца хоць на якую працу ў краіне мне будзе практычна немагчыма.

Але ў гэты момант я ўжо разумеў: назад дарогі няма і быць не можа. Беларусы — не народзец і не статак, мы палітычна выспелы соцбум. А сыход чалавека з сістэмы — гэта заўсёды выбух. Сваім сыходам я хацеў паказаць, што медыкі могуць і абавязаныя казаць пра палітычную сваволю і што пацярпелыя не павінны маўчаць пра тое, што з імі тварылі ў засценках СІЗА. Мы павінны і можа дзейнічаць.

— Вы не баяліся, што пасля такога і самі акажацеся ў СІЗА? Бо нескладана сфабрыкаваць любую справу супраць непажаданага беларуса ва ўмовах прававой анархіі.

— Адчуў нядобрае праз некалькі дзён пасля таго, як падаў заяву. Расказаў пра гэта родным. Яны праехаліся па маім двары і ўбачылі, што там патрулююць таніраваныя бусікі. Я разумеў, што шанцаў апынуцца ў адным з іх у мяне вельмі і вельмі шмат. Дзейнічаць трэба было неадкладна.

Зразумеў, што зараз на коне мая свабода. Я выраў са свайго тэлефона сімку, папрасіў знаёмых хутка мяне забраць і збег.

— Быў нейкі план? У вас жа сям’я, якую трэба карміць.

— У тых дні я мог думаць толькі пра тое, каб мяне не знайшлі. І ведаецца, калі пра маё звальненне загаварылі, на мяне выйшлі, здавалася б, зусім староннія людзі, якія прапанавалі дапамагчы. Шчыра кажучы, я спачатку і сам у гэта не верыў. Думаў, што гэта гэбэшнікі, якія спрабуюць выйсці на мой след.

Спрабаваў іх неяк правесці, але гэта аказаліся сапраўды

людзі, якія хочуць дапамагчы. У выніку нас схавалі, далі дах над галавой, вопратку, ежу. І гэта пры тым, што людзі выдатна разумелі, хто я і што ім за гэта можа быць. Так, усё гэта страшна, але значна страшнейшым для мяне было б жыць у той сістэме.

«Ціск на медработнікаў існаваў столькі, колькі існуе гэты рэжым»

— Тых, хто цяпер звальняецца па палітычных прычынах, хто вымушаны бегчы з краіны, на тэлевізары называюць найначай як здраднікамі.

— Ну, калі выштурхоўваюць з краіны — дык і бягуць. Усе, хто выказаў нязгоду, падваргаюцца

наколькі брудна ўсё ў вярхах. Звычайных людзей проста лічаць пазадкамі. Вы згодні з гэтым меркаваннем?

— Сваё стаўленне да людзей улада паказала 9 жніўня, калі былі ўжытыя гвалт і катаванні. Масавасць рэпрэсій, якія закруцілі ўсе слаі насельніцтва, гаворыць сама за сябе. Артыкул 23.34 стаў сімвалам 2020 года ў Беларусі.

— Што вы думаеце пра справу Рамана Бандарэнкі? Ваш калега Арыцём Сарокін, які сказаў праўду пра яго стан, да гэтага часу ў СІЗА.

— Відэа з захопам Рамана бачылі ўсё — з камер мабільных тэлефонаў і вонкавага назірання. Калі Рамана неслі, ён супраціўляўся, а значыць, быў жывы.

Я разумеў, што застаюся без працы, статусу, мне паабяцалі, што пасля такога сыходу ніякіх добрых характарыстык мне ніхто не напіша, а ўладкавацца хоць на якую працу ў краіне мне будзе практычна немагчыма

разнастайным рэпрэсіям, ад маральнага да фізічнага ціску. Заводзяць адміністрацыйныя і крымінальныя справы, шальмуюць у дзяржаўных СМІ, звальняюць з працы і выкарыстоўваюць тэлефоннае права, калі людзі не могуць уладкавацца на працу ў іншых установах. Што застаецца рабіць? Ехаць туды, дзе прымаюць высокакваліфікаваных спецыялістаў.

— Людзі, якія пайшлі з сістэмы, часта кажуць, што народ нават не здагадваецца,

Сваякі прэтэнзій не прад’яўлялі. Максімум, што можна ўжыць да доктара, — гэта правесці службовае расследаванне на працы, а не браць яго пад варту. Не ведаю, ці гатовы быў Арыцём да такога развіцця падзей, але ў любым выпадку ён здзейсніў учынак дзеля справядлівасці. Народ даведаўся праўду — і, я думаю, гэтая праўда прадухіліла не адну магчымую смерць такога роду. Улада зразумела, што народ гатовы цвёрда адстойваць свае правы, нават коштам жыцця. Раман застаецца героем у народнай памяці.

— Міністэрства аховы здароўя цяпер масава не падаўжае кантракты з высокакваліфікаванымі лекарамі, якія не пабаяліся выказаць сваю грамадзянскую пазіцыю. Вам не здаецца, што гэта выглядае як удар дубінкай па ўласных нагах? Пазбаўляць медыцыну найлепшых — самагубства.

— Кантракт ёсць кантракт. Яго для таго і прыдумалі, каб маніпуляваць кадрамі. Можна выкарыстоўваць і для звальнення, і для ўтрымання кадраў. Калегі, якія пратэставалі, трапілі пад махавік рэпрэсій. Не толькі медыкі пацярпелі. Лекары, якія выказалі пратэст, — гэта стойкія людзі, яны ведаюць, што могуць страціць працу, ведаюць, што могуць больш наогул не ўладкавацца на працу ў Беларусі. Але мае цвёрдае перакананне: лекар павінен быць грамадзянінам, а не аморфнай істотай, якая аказвае медыцынскую дапамогу.

На самай справе ціск на медработнікаў існаваў столькі, колькі існуе гэты рэжым.

У 2010 годзе я ўжо не згаджаўся скакаць пад дудку гэтай сістэмы — адмовіўся падрабляць статыстыку. Але жыць і працаваць я заўсёды хацеў на сваёй радзіме. І спадзяюся, так і будзе.

— Пытанне, якім цяпер задаюцца, напэўна, усе беларусы: як думаеце, калі гэта ўсё скончыцца?

— Калі скончыцца? Вельмі складана сказаць, наколькі ўсё гэта можа зацягнуцца. Я не валодаю ўсёй інфармацыяй, каб рабіць прагнозы. Лукашэнка выразна сказаў на трыбуне МЗКЦ: «Пакуль вы мяне не заб’яце, новых выбараў не будзе». Гэта сур’ёзны і жорсткі пасыл. Але талерантны і памяркоўны беларускі народ не хоча гвалту. І пяты месяц, нягледзячы на рэпрэсіі, выказвай пратэст. А народ — гэта не статак, гэта сацыяльны арганізм, здольны думаць і дзейнічаць. Калі народ дакажа сваю правату — тады ўсё і скончыцца. Хаця, напэўна, больш правільна казаць — пачнецца. І гэта адназначна будзе вельмі цяжкі перыяд.

«Новая газета», пераклад НЧ

Адкрыты прыём заявак на музычны конкурс «Заспявай-7».

Конкурс «Заспявай» ужо сёмы раз ладзяць партал TuzinFM і дабрачынны фонд «Вяртанне». Удзельнікі наведваюць адукацыйную сесію, створаць песню на верш сучаснага беларускага паэта, запішуць трэк у дуэце з ментарам, зрабляць студыйны запіс конкурснай песні і прэзентуюць яе ў відэафармаце.

Удзельнічаць у конкурсе могуць выканаўцы ад 18 да 30 гадоў. Заяўкі прымаюцца да 10 студзеня.

Журы адбярэ ўдзельнікаў, якія атрымаюць магчымасць бясплатна паўдзельнічаць у двухдзённай адукацыйнай сесіі. У яе межах пройдуць лекцыі і практычныя заняткі па ўзаемадзеянню ў музычнай сферы.

Пасля канкурсанты напішуць песню на верш сучаснага беларускага паэта. Шэсць найлепшых удзельнікаў трапяць у наступны тур, дзе папрацуюць з ментарамі і запішуць сумесныя трэкі з вядомымі беларускімі музыкамі.

Журы абярэ трох фіналістаў, якія зрабляць студыйныя запісы конкурсных песень і прэзентуюць іх на канцэрце. Ён пройдзе ў відэафармаце.

Журы гэтага сезона: Максім Жбанкоў, Маша Калеснікава, Алег Хаменка, Мікалай Янкой-ць, Аляксандр Чарнуха, Сяргей Будкін і Павел Бераговіч.

Пераможца атрымае 1500 BYN. Падаць заяўку і атрымаць больш інфармацыі можна на сайце конкурсу: tuzinfm.by/zaspivaj.

Сачыце за навінамі ў сацыяльных сетках:

<https://vk.com/zaspivaiaby>
<https://www.facebook.com/zaspivaiaby>
<https://www.instagram.com/zaspivaj/>
<https://t.me/zaspivaiaby>

ВЭБІНАР ДЛЯ ТЫХ, ХТО ШУКАЕ НОВЫЯ ВЕДЫ ў сферы бізнесу і не толькі

Заходзь на www.sseriga.edu/webinars і даведайся болей

SIA Stockholm School of Economics in Riga
Рыга, Латвія

Добры старт у Польшчы

Мы прапануем індывідуальную праграму і апеку асабістага ментара:

- практычны курс для адаптацыі ў Польшчы;
- экскурсійная праграма;
- знаёмства з польскай гісторыяй, культурай і традыцыямі;
- магчымасць пражывання ў нашым міні-гатэлі;
- бясплатная падтрымка ў афармленні віз і віду на жыхарства ў Польшчы.

Ёсць пытанні? Напішыце нам: kontakt@fpiwo.pl
Мы размаўляем на рускай мове.

www.fpiwo.pl

Польскі Інстытут Грамадзянскай Супрацы
г. Уроцлаў, Польшча

Новы
Час

Агульнапалітычная штотыднёвая газета

novychas.by

Выдаецца з сакавіка 2002 г. (с) Новы Час
Галоўны рэдактар **Колб Аксана Мікалаеўна**
Намеснік рэдактара **Пульша Сяргей Пятровіч**
Стыль-рэдактар **Пяроўская Святлана Віктараўна**

ЗАРЭГІСТРАВАНА Міністэрствам інфармацыі Рэспублікі Беларусь. Пасведчанне аб дзяржаўнай рэгістрацыі № 206 ад 20 ліпеня 2009.

ЗАСНАВАЛЬНІК Мінская гарадская арганізацыя ГА ТБМ імя Ф.Скарыны.
Адрас: 220005, г. Мінск, вул. Румянцава, 13.
Тэл. (+375 17) 263 85 11.

ВЫДАВЕЦ Выдавецкае ўнітарнае прадпрыемства «Час навінаў». Пасведчанне ад 25.04.2014 г.

АДРАС РЭДАКЦЫІ І ВЫДАЎЦА
220113, г. Мінск, вул. Мележа, 1–1234.
Тэл. +375 17 347-52-81; +375 29 625-57-51.
novychas@gmail.com; novychas.by
Падпісны індэкс 63279

НАДРУКАВАНА ў друкарні ТАА «Ролл-Прынт», г. Мінск, вул. Халмагорская, 59 А.
ЛП №02330/484 ад 16.02.2018. Замова №2127

Падпісана да друку 24.12.2020. 8.00.
Наклад 2300 асобнікаў. Аб'ём 6 друк.
аркушаў. Кошт свабодны.

Рэдакцыя можа друкаваць артыкулы дзеля палемікі, не падзяляючы пазіцыі аўтараў. Пры выкарыстанні матэрыялаў газеты спасылка на «Новы Час» абавязковая. Рукапісы рэдакцыя не вяртае і не рэцензуе мастацкія творы. Чытацкая пошта публікуецца паводле рэдакцыйных меркаванняў.